

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

Факультет філології і журналістики
Кафедра української та зарубіжної літератур і методик їх навчання

Кваліфікаційна робота
«ДРАМИ ЛЕСІ УКРАЇНКИ НА ХРИСТИЯНСЬКУ ТЕМАТИКУ ТА
ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ВИВЧЕННЯ У ШКОЛІ»

Спеціальність 014.01 Середня освіта
Освітня програма «Середня освіта
(Українська мова і література)»

здобувача другого (магістерського)
рівня вищої освіти
Ярової Олесі Василівни

Науковий керівник:
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української та
зарубіжної літератур і методик їх
навчання
Ткачук Олександр Миколайович

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Християнські мотиви в українській літературі.....	7
1.1. Християнська тематика в літературі.....	7
1.2. Особливості трактування християнства у творчості українських письменників кінця XIX – поч. XX ст.	17
1.3. Леся Українка та її світогляд: релігійні та філософські аспекти.....	21
РОЗДІЛ 2. Християнська проблематика у драматургії Лесі Українки.....	21
2.1. Символіка та релігійні образи в драматичних творах письменниці.....	21
2.2. Конфлікт віри та розуму в її драматургії».....	36
2.3. Інтерпретація біблійних сюжетів у драматичних творах Лесі Українки	39
РОЗДІЛ 3. Особливості вивчення творчості Лесі Українки в шкільному курсі української літератури.....	43
3.1. Творчість Лесі Українки в шкільній програмі.....	43
3.2. Біблійно-єврейські архетипи в драмі Лесі Українки «Одержима».....	46
3.3. Вивчення драми Лесі Українки на біблійну і ранньохристиянську тематику в 10 класі.....	51
ВИСНОВКИ.....	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	59
ДОДАТКИ.....	65

ВСТУП

Актуальність дослідження. Леся Українка – одна із найвідоміших постатей в українській літературі, її творчість глибоко торкається проблем морального вибору, людської духовності та суспільних перетворень. Драматургія Лесі Українки охоплює широкий спектр філософських та релігійних ідей, зокрема проблематику християнства, яка відіграє важливу роль у розкритті внутрішніх конфліктів персонажів та загального світогляду письменниці.

Тема християнства в українській літературі є досить поширеною та надзвичайно важливою, адже вона є відзеркаленням не лише релігійних переконань, але й морально-етичних цінностей, які формували українську ідентичність, суспільство. Драматургія Лесі Українки є особливим явищем у цьому контексті, оскільки вона не лише використовує біблійні мотиви, а й глибоко переосмислює їх у контексті власної філософії та пошуків істини. Дослідження християнських мотивів у її творчості дозволяє краще зрозуміти як духовний світ письменниці, так і її вплив на розвиток української літератури та культури. **Актуальність дослідження** обумовлена необхідністю глибшого розуміння релігійних мотивів у драматичних творах Лесі Українки. Християнська проблематика її п'єс відображає складні питання віри, сумніву, жертвності та людської відповідальності, що робить її творчість важливою не лише для літературознавців, а й для широкого кола читачів.

У працях таких відомих дослідників, як Віри Агеєвої «Поетеса зламу століть» [1], Оксани Забужко «Notre Dame d'Ukraine: Українка в конфлікті міфологій» [21], які акцентують свою увагу переважно на гендерному та феміністичному аспектах творчості письменниці згадується релігійна символіка та проблематика. Художні твори під цим кутом зору також досліджували В. Антофійчук [2; 3; 4], О. Заїка [22; 23], Р. Мніх [37], Я. Поліщук [43], Н. Сологуб [48]. З-поміж сучасних інтерпретацій можна виділити спільну працю митрополита Святослава Шевчука та Оксани Забужко «Апокриф» про християнські цінності в творчості митця.

Мета дослідження – проаналізувати роль та особливості християнських мотивів у драматургії Лесі Українки, визначити методичні особливості інтерпретації драматичних творів на біблійну тематику у старшій школі.

Для досягнення поставленої мети важливими є такі **завдання дослідження**:

- дослідити релігійні та філософські погляди Лесі Українки та їхній вплив на її драматургію;
- розглянути християнську проблематику у контексті загальних тенденцій української літератури ХІХ – початку ХХ століття;
- проаналізувати біблійні мотиви у драматичних творах письменниці;
- виявити особливості художнього переосмислення християнських ідей у її драматургії;
- здійснити детальний аналіз драми «Одержима» з точки зору їхньої релігійної та філософської проблематики.

Об'єктом дослідження є драматичні твори Лесі Українки «Одержима», «На полі крові», «В катакомбах», «Йоганна, жінка Хусова», драматичні поеми та діалоги «Вавилонський полон» та «На руїнах», «Прокляття Рахілі».

Предметом дослідження виступають християнські мотиви та їхнє художнє втілення у драматичних творах Лесі Українки.

Наукова новизна роботи полягає у комплексному аналізі християнської проблематики в драматургії Лесі Українки. На відміну від попередніх досліджень, у яких здебільшого розглядалася філософська складова її творчості, дана робота зосереджується на осмисленні релігійних мотивів у її п'єсах у контексті вивчення творчості Лесі Українки в старших класах загальноосвітньої школи та їхньому впливі на ідейно-естетичне сприйняття модерністських драматичних творів письменниці.

Для досягнення поставленої мети використано такі **методи**:

- історико-літературний – для аналізу релігійної тематики в українській літературі та в контексті епохи Лесі Українки;
- порівняльний – для співставлення християнських мотивів у творчості Лесі Українки та інших письменників її часу;

— структурно-семіотичний – для розгляду символіки та образності у драматургії.

Відповідно до сучасних тенденцій суспільного розвитку, в умовах культурно-історичного самоусвідомлення, становлення та утвердження української етнічної й культурної ідентичності, особливої актуальності набуває переосмислення ролі окремих особистостей у процесі національного культуротворення. Творча спадщина Лесі Українки посідає визначне місце серед тих культурних феноменів, що зберігають свою значущість для кожного покоління читачів і науковців.

Апробація роботи. Результати роботи апробовані на студентських конференціях та опубліковано статтю у магістерському збірнику Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка Випуск №45 (2025) «Драми Лесі Українки на християнську тематику та особливості вивчення їх в школі».

Практичне значення дослідження полягає в тому, що результати дослідження можна використовувати під час викладання української літератури у 10 класі загальноосвітньої школи. Основні положення роботи можуть бути використані для подальшого вивчення творчості Лесі Українки на вибіркових дисциплінах літературного спрямування, при написанні курсових робіт, індивідуальних науково-дослідних завдань.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

У першому розділі розглянуто загальні аспекти християнської тематики в українській літературі, зокрема особливості її трактування у творчості Лесі Українки.

Другий розділ присвячений детальному аналізу релігійної проблематики у драматургії письменниці, її підходу до інтерпретації біблійних мотивів та художніх засобів їхнього втілення.

У третьому розділі описано особливості вивчення творчості Лесі Українки в шкільному курсі української літератури, зокрема їхню релігійну та філософську символіку.

У висновках узагальнено результати дослідження, окреслено значення християнських мотивів у драматургії Лесі Українки та їхній вплив на розвиток української літератури.

РОЗДІЛ 1.

Християнські мотиви в українській літературі

1.1. Християнська тематика в літературі

Від середньовіччя й до сьогодні світова та, зокрема, українська література невпинно звертається до біблійних сюжетів, мотивів і образів, осмислюючи їх крізь призму духовних, естетичних і суспільних ідей кожної епохи. Християнська тематика посідає одне з центральних місць у розвитку світової та української літератури. З часу прийняття християнства як духовного орієнтира суспільства, воно стало невичерпним джерелом художніх образів, моральних проблем і філософських пошуків. У літературі ця тематика виявляється через біблійні мотиви, християнську символіку, морально-етичні проблеми та зображення духовної боротьби людини.

Витоки християнської тематики сягають античності, коли перші християнські письменники поєднували біблійні ідеї з формами античного письма. Уже в середньовічній літературі Європи вона стала основою світоглядної системи, визначаючи зміст і форму художнього тексту. Релігійні тексти – життя святих, апокрифи, проповіді – формували етичні стандарти й слугували духовним дороговказом [48, с. 180].

У західноєвропейській традиції яскравим прикладом органічного поєднання мистецтва слова, філософії та християнського вчення є творчість Данте Аліг'єрі. Його «Божественна комедія» не лише відображає фундаментальні ідеї християнського світобачення, а й пропонує масштабну алегоричну модель духовної еволюції людини. У цьому творі шлях героя через Пекло, Чистилище й Рай стає символом внутрішнього очищення, подолання гріха та поступового наближення до абсолютної істини. Данте формує універсальну концепцію духовного сходження, у якій поєднуються богословські, етичні та естетичні засади європейської культури.

Подібною глибиною відзначається й творчість Джона Мільтона – одного з ключових представників англійського християнського епосу. У «Втраченому раю» він інтерпретує біблійні сюжети про гріхопадіння людини, боротьбу добра зі злом та прагнення людства повернутися до Божої благодаті. Мільтон не лише переосмислює християнські догмати, а й надає їм філософського змісту, підкреслюючи свободу вибору, моральну відповідальність та духовну природу людини [56, с. 31].

В українській літературі християнська тематика формувалася у своєрідному історико-культурному контексті, що зумовлював специфіку духовного розвитку народу. Після хрещення Русі християнство стало потужним чинником становлення писемності, поширення освіти, утвердження нових морально-етичних норм і моделей поведінки. Воно визначило основні параметри культурного та інтелектуального життя середньовічного суспільства.

Уже у «Слові про закон і благодать» митрополита Іларіона простежується глибоке осмислення взаємодії божественного закону та людської моралі, а також розуміння християнства як духовного фундаменту державності та культурної ідентичності. Автор наголошує на необхідності гармонійного поєднання віри й розуму, що мало значний вплив на подальше формування українського світогляду й традиції духовної літератури. Саме християнська етика стала тим підґрунтям, яке сприяло розвитку філософської думки, морально-етичних уявлень та художньої образності української писемності [48, с. 179].

Літописи Київської Русі, зокрема «Повість минулих літ», поєднують історичну оповідь із християнським розумінням світу. Мотиви Божого провидіння, гріха, покаяння та справедливості в них набувають художнього змісту. У творах барокової доби, таких як проповіді Іоанікія Галятовського чи поезія Лазаря Барановича, простежується прагнення поєднати богословські роздуми з естетичною формою.

В епоху українського бароко релігійна література стала засобом морального та інтелектуального виховання. Вона поєднувала алегоричні образи з риторичними прийомами, утверджуючи ідею духовного вдосконалення.

Християнські мотиви виявлялися через символи світла і темряви, гріха і спокути, що надавали творам універсального звучання.

У ХІХ столітті християнська тематика набуває нових форм – вона виходить за межі суто релігійного змісту і стає морально-філософською категорією. Тарас Шевченко у своїй творчості поєднує біблійні образи з національно-визвольними ідеями. У його поемах «Ісаія. Глава 35», «Марія», «Неофіти» виразно звучить мотив страждання як шляху до спасіння, що співвідноситься з долею українського народу [22, с. 196].

Християнська символіка також відчутна у творчості Івана Франка, який розглядав християнські ідеї крізь призму етичного гуманізму та морального самовдосконалення людини. У поемі «Мойсей» письменник не лише звертається до біблійного сюжету, а й переосмислює його як багатозначну алегорію лідерства, духовного пошуку та відповідальності пророка перед своїм народом. Образ Мойсея у Франковому трактуванні стає символом людини, що долає сумніви, внутрішні конфлікти і зовнішні випробування заради виконання вищого покликання. Такий підхід дозволив автору поєднати біблійний наратив із актуальними для українського суспільства питаннями: необхідністю моральної єдності, роллю провідника в історичних зламах, силою віри, що має підтримувати народ у часи поневолення.

Подібний мотив моральної відповідальності й зіткнення людської свободи з духовним обов'язком зустрічається у творах Лесі Українки. У драматі «На полі крові» письменниця ставить надзвичайно гостре питання про межу між вірою та зрадою, про ціну, якою сплачується відступництво від духовних норм. Через складний психологічний портрет Юди та його діалог із подорожнім Леся Українка демонструє, що християнська традиція може стати ґрунтом для глибоких філософських роздумів про відповідальність людини перед власною совістю й перед іншими [28, с. 55].

Серед біблійних притч, що здобули найбільшу популярність в українській літературі, важливе місце посідає притча про сіяча. Її привабливість для українських митців пояснюється не лише символічною місткістю образу, а й

глибокою просвітницькою функцією, яку вони прагнули реалізувати у своїй творчості. Мотив сіяння добра, знань та духовності органічно вписувався у процес формування національної самосвідомості. Саме тому до нього неодноразово зверталися Тарас Шевченко, який у творах «Чигрине, Чигрине...», поемах «Сон», «Кавказ», «Саул», «Не нарікаю я на Бога» розгортав біблійні алюзії в контексті національно-визвольної боротьби, та Пантелеймон Куліш, котрий у поезіях «Дума», «Старець», «Неньчина пісня» акцентував на моральних уроках цього біблійного сюжету.

У демократично-просвітницькому руслі притчу про сіяча інтерпретували також Юрій Федькович («Нива», «Дикі думи», «Думи мої, діти мої») і Михайло Старицький («На новий рік», «Нива»), наголошуючи на тому, що духовне сіяння, тобто поширення моральних ідеалів та освітніх цінностей, є необхідною умовою суспільного поступу й оновлення [39, с. 90].

Особливо вагоме місце у творчості українських письменників кінця XIX – початку XX ст. посідали біблійні мотиви та притчеві сюжети – притчі про таланти, блудного сина, любов, багача й бідного Лазаря, а також притча про терен. Ці сюжети були не просто сюжетними моделями, а універсальними етичними кодами, через які автори порушували питання морального вибору, людської гідності та справедливості. Тарас Шевченко у творі «Притча про блудного сина» осмислював тему каяття й повернення до духовних джерел. Іван Франко у «Думі про Наума Везумовича» та «Притчі про терен» акцентував на протистоянні справжніх цінностей і фальшивих авторитетів. Леся Українка в драмі «У пущі» зверталася до біблійних алюзій, щоб показати трагічний вибір людини між особистою свободою та суспільним осудом. Павло Грабовський у поезії «До сестри» використовував притчеву символіку для підкреслення моральної стійкості та внутрішньої шляхетності людини, що протистоїть випробуванням [45, с. 74].

Таким чином, християнська символіка й біблійні сюжети стали ваговою складовою української літератури цього періоду, адже допомагали

письменникам не лише поглиблювати духовно-філософський зміст творів, а й активно впливати на моральне й національне самоствердження суспільства.

Поряд із притчевими мотивами та біблійними оповідями про пророків і апостолів, українські митці активно осмислювали морально-етичний зміст християнського вчення, звертаючись до образів Христа, Богоматері, їхнього загальнолюдського подвигу. Прикладами є поема Т. Шевченка «Марія», у якій Христос постає як син людський, сонети XXXVI–XXXVIII І. Франка, що порушують питання моральної відповідальності, а також драми Лесі Українки «На полі крові» та «Одержима». Загалом у її доробку налічується понад п'ятнадцять творів, у яких здійснюється художнє переосмислення біблійних сюжетів [56, с. 31].

Вершинними зразками поетичного осмислення євангельських мотивів в українській літературі вважаються твори Т. Шевченка («Марія», «Давидові псалми», «Пророк», «Неофіти», «Саул»), поема І. Франка «Мойсей» та драма Лесі Українки «Вавилонський полон». Біблійні сюжети знаходять продовження і в творчості поетів пізнішого часу.

У ХХ столітті християнська тематика продовжує існувати в літературі, незважаючи на вплив ідеологічних обмежень. У творах Валер'яна Підмогильного, Олеса Гончара, Василя Стуса та Григора Тютюнника духовний вимір постає як опозиція до матеріалістичного світогляду. Християнські мотиви у цей період часто набувають символічного або прихованого характеру, стаючи знаком внутрішньої свободи.

У сучасній українській літературі релігійна проблематика відроджується на новому рівні. Письменники Ірина Жиленко, Марія Матіос, Тарас Прохасько та інші звертаються до теми віри як засобу самоідентифікації та пошуку сенсу. Християнські образи в сучасних текстах нерідко переосмислюються у філософському чи психологічному ключі [25, с. 13].

В українській літературі Біблія традиційно посідає провідне місце як джерело універсальних («вічних») тем, образів і мотивів. Враховуючи те, що християнство для українського народу історично виступає морально-ціннісним

орієнтиром та засобом гармонізації людського буття, Святе Письмо постає своєрідною скарбницею духовних істин, етичних засад і філософських основ.

Значна частина українських письменників у своїй творчій діяльності зверталася до біблійних мотивів і символіки, надаючи їм нового художнього осмислення. Зокрема, у творчості Тараса Шевченка, Івана Франка та Лесі Українки простежується глибока інтерпретація біблійних образів і тем, які використовуються для відтворення морально-етичних і суспільно-філософських проблем певної історичної доби [9, с. 42].

Іван Франко зазначав, що «Біблію можна теж уважати збіркою міфів, легендарних і психологічних мотивів, які в самій Біблії опрацьовані в такий чи інший спосіб, зате сьогодні можуть бути опрацьовані зовсім інакше, відповідно до наших поглядів на світ і на людську природу». Таким чином, на думку вченого, звернення до біблійної тематики відкриває перед митцем широкі можливості для творчої інтерпретації духовних і філософських смислів [14, с. 109].

Літературний процес XVII століття розвивався відповідно до суспільних, політичних та художньо-естетичних закономірностей доби, що характеризувалася активним духовним піднесенням, загостренням релігійних дискусій і формуванням національної культурної самосвідомості. У цих умовах саме релігійна література стала осереддям інтелектуального та морального життя суспільства, відіграючи провідну роль у формуванні світогляду людини того часу. Як зазначає Т. Салига, вона «вибудовувала людину, очищала її душу, оздоровлювала її мораль, загартовувала духовну плоть» [11, с. 840], тобто виконувала функції не лише художнього, але й етичного та виховного впливу.

Особливого розвитку в цей період набула релігійна лірика, що стала найбільш репрезентативним жанром духовної поезії. Найпоширенішими були твори різдвяного та великоднього циклів, у яких поєднувалися біблійні сюжети, народнопісенна образність і глибока духовно-моральна проблематика. Ці твори не лише репрезентували релігійну традицію, а й сприяли формуванню образу ідеальної людини у християнському розумінні. Серед найяскравіших

представників цього напрямку – Дмитро Туптало, Кирило Транквіліон-Ставровецький, Памво Беринда та інші діячі, чия творчість стала фундаментом подальшого розвитку духовної поезії.

У XVIII столітті Біблія продовжила залишатися визначальним духовним і філософським джерелом для українських письменників та мислителів. Особливо вагомою була її роль у творчості Г. С. Сковороди, який переосмислював біблійні сюжети та образи крізь призму власної філософської системи, зосередженої на ідеях внутрішньої свободи, самопізнання та духовного самовдосконалення. Для Сковороди Святе Письмо було не лише релігійною книгою, а й універсальною дорогою до істини, джерелом моральних орієнтирів і засобом розкриття глибин людської душі [21, с. 95].

До біблійної традиції активно звертався і Т. Г. Шевченко. Використовуючи біблійні вислови та мотиви як епіграфи до своїх поем («Сон», «Єретик», «Великий льох»), він поєднував духовні смисли зі злободенними суспільними проблемами, тим самим створюючи новий рівень інтерпретації біблійних текстів у національній літературі. Поет не лише інтерпретував десять псалмів Давида, а й утвердив у українській поезії жанр молитви, суттєво розширивши його естетичні й тематичні межі [37, с. 84]. Завдяки цьому біблійна традиція отримала нове, модерне звучання, а релігійна поезія стала важливим засобом висловлення патріотичних, гуманістичних та етичних ідей, що визначили подальший розвиток української духовної культури.

Значна кількість біблійних образів функціонує і в творчості І. Я. Франка. На думку Я. Грицков'яна, «огляд літературного доробку І. Франка показує, що стилі, образи, мотиви, способи висловлювання, які містяться в Біблії, стали джерелом численних творчих інспірацій автора «Каменярів» [6, с. 33]. У поезії письменника переважають старозавітні персонажі – Мойсей, Авірон, Датан, Каїн та інші. Значна частина його творів має безпосередній зв'язок із біблійною тематикою, зокрема вірші-паренетікони та притчі («Притча про віру», «Притча про покору» тощо).

Модерністська естетика суттєво вплинула на інтерпретацію біблійних образів у літературі ХХ століття. У творчості П. Тичини, Б.-І. Антонича, П. Филиповича, М. Філянського помітні переосмислення біблійних оповідей про створення світу, Адама й Єву, Каїна та Авеля, про моральне занепадіння людства та всесвітній потоп. Матеріал із книг Вихід, Левит, Рут, Йова осмислювали у своїх поезіях Б.-І. Антонич, П. Карманський, П. Тичина, Т. Осьмачка. Окрему групу становлять псалми й молитви українських авторів першої половини ХХ століття, у яких виявляється вічна духовна потреба людини в діалозі з Богом [12, с. 47].

У другій половині ХІХ – на початку ХХ століття в українській літературі формується новий тип національної свідомості, орієнтований на утвердження людської індивідуальності, її морального вибору та соціальної активності. У творах В. Винниченка, О. Олесья, О. Гончара порушуються проблеми честі, гідності, совісті [3, с. 225]. Своєрідність художнього переосмислення євангельських сюжетів цього періоду полягає в розробці національно-патріотичної проблематики та в актуалізації біблійних образів через їхнє осучаснення. Така художня стратегія зумовлена універсальністю євангельських мотивів і прагненням митців осмислити конкретно-національні проблеми крізь призму загальнолюдських цінностей.

У 1920–1950-х роках на розвиток української літератури істотно вплинула ідеологія Радянського Союзу, що заперечувала релігію як суспільне явище. Унаслідок цього українська культура була відокремлена від християнської традиції, а з художньої літератури вилучалися біблійні сюжети, мотиви та навіть згадки про Бога. Як зауважував Є. Сверстюк, «боротьба з українською релігійною традицією фактично означала фальшування всієї класики через замовчування її духовного змісту, який був головним» [10, с. 259].

На межі ХХ–ХХІ століть, у період занепаду радянського тоталітаризму, спостерігається активізація мотивів «олюднення» біблійних персонажів – як головних, так і другорядних. У цьому контексті біблійні «вічні» образи набувають універсальних людських рис, їхні історії переосмислюються з

урахуванням нових філософських тенденцій. Письменники звертаються до проблеми неоднозначності тлумачення євангельських персонажів, іноді інтерпретуючи їх крізь призму ніцшеанської концепції надлюдини [13, с. 44].

Особливого значення набувають вічні образи у творчості письменників-шістдесятників – Л. Костенко, В. Стуса, В. Симоненка, І. Драча, Д. Павличка. Митці цього покоління здійснюють глибоке переосмислення біблійних мотивів і символів, запозичених зі Старого Завіту, інтерпретуючи їх крізь призму власного світогляду та історико-культурного контексту. Серед провідних художніх образів варто виокремити біблійну історію вигнання перших людей із раю, постаті Бога, сатани, Адама, Єви, мотив заборонених і дозволених плодів, образ церкви, а також символічні постаті біблійних коханців Самсона і Даліли. Значне місце займають і новозавітні образи – Ісуса, Варавви, Симона, Діви Марії та Марії Магдалини.

Сучасний стан української поезії характеризується поступовим подоланням духовної депресії та поверненням до національних і культурних витоків. Як зазначає І. П. Бетко, традиції високої духовності продовжує покоління поетів, що увійшло в літературу у 1980-х роках, про що свідчать творчі здобутки І. Малковича, І. Римарука, О. Пахльовської, О. Забужко, О. Жупанського. Водночас вагоме духовно-інтелектуальне значення має поезія представників сучасної української діаспори – І. Качуровського, В. Яніва, В. Вовк, О. Черненко, Л. Лиман та ін. Наприкінці ХХ століття українська поезія з новою силою звертається до біблійної символіки, що зумовлено як історико-соціальними, так і духовно-філософськими чинниками [44, с. 29].

Реальним підґрунтям апокаліптичних та есхатологічних мотивів у поезії стають трагічні події новітньої історії України – насамперед Чорнобильська катастрофа та геноцид українського народу, які тривалий час замовчувалися офіційною владою і лише наприкінці ХХ століття отримали належний суспільний резонанс. Паралельно з цим ідея національного відродження традиційно співвідноситься з біблійними образами та мотивами Псалтиря, виходу ізраїльського народу з єгипетської неволі й Христового Воскресіння.

У творчості письменників ХХ – початку ХХІ століття чітко простежується національна специфіка розкриття морально-етичних концептів крізь призму універсальних, зокрема біблійних, образів. Через національне осмислення та трансформацію загальнолюдських (у тому числі біблійних) світоглядних і морально-етичних принципів формується ідеологічна парадигма української нації [41, с. 206].

Таким чином, Біблія здавна становить естетичну та духовну основу української літератури, збагачуючи художнє слово християнськими ідеями. Національна своєрідність інтерпретації біблійних образів виявляється у їхній тісній пов'язаності з українською історичною долею та морально-етичними пошуками. Ще Т. Г. Шевченко переосмислював суспільні реалії свого часу через біблійні мотиви та вислови, втілюючи в них як позитивні, так і негативні риси українського народу. У творчості митців ХХ – початку ХХІ століття християнська тематика розкривається крізь призму гуманістичних цінностей. Традиційні біблійні образи набувають ознак моральних характеристик людської особистості, що визначають етико-естетичні та філософські колізії художнього твору. Така спрямованість у переосмисленні «вічних тем» зумовлена як глобальними соціальними потрясіннями (зокрема Чорнобильською катастрофою), так і загальним занепадом духовності та моральності в суспільстві.

Отже, християнська тематика в літературі – це не лише відображення релігійних ідей, а й універсальний спосіб пізнання людини, її духовної сутності. Вона пронизує різні історичні епохи, літературні напрями та жанри, змінюючись разом із культурним контекстом. Через біблійні образи, символіку та морально-етичні проблеми письменники осмислюють сенс буття, добро і зло, жертвність і спасіння [29, с. 545].

Християнська тематика сприяє формуванню морального ідеалу та збагаченню духовного життя суспільства. Вона забезпечує неперервність культурної традиції, поєднуючи минуле і сучасність у спільному духовному

вимірі. Її вічна актуальність полягає у прагненні людини до правди, добра і віри – тих цінностей, які становлять основу будь-якої гуманістичної культури.

1.2. Особливості трактування християнства у творчості українських письменників XIX – поч. XX ст.

У XIX – на початку XX століття християнська тематика посідала важливе місце в українській літературі, адже релігійні мотиви були тісно пов'язані з морально-етичними та національно-визвольними ідеями. У цей період християнські цінності розглядалися як складова духовного життя українського народу, як чинник формування світогляду та суспільної моралі. Письменники не лише зверталися до традиційних біблійних сюжетів, а й намагалися адаптувати їх до актуальних проблем часу: суспільної нерівності, національного гноблення, пошуків особистісної і колективної свободи. Християнські мотиви ставали способом осмислення моральних орієнтирів, внутрішньої боротьби людини зі спокусами, а також символічним засобом протиставлення духовної краси – соціальному та політичному занепаду.

У творчості українських письменників XIX – початку XX століття християнство трактувалося не як застигла догма, а як живий, багатогранний елемент духовної культури, що осмислювався у контексті національної ідентичності, суспільних проблем і особистих переживань. Біблійні мотиви та образи часто переосмислювалися, набуваючи нових значень і соціальної гостроти [20, с. 152]. У художній літературі вони постали не лише як сакральні символи, а й як інструменти критики дійсності, утвердження гуманістичних ідеалів, пошуку відповідей на екзистенційні питання. Завдяки цьому християнська проблематика стала важливим чинником формування нової культурної парадигми, що поєднувала духовні традиції з модерними тенденціями суспільного розвитку.

Розглянемо ключові аспекти трактування християнства на рисунку 1.1.

Рис. 1.1. Ключові аспекти трактування християнства

Розглянемо вказані вище аспекти детальніше. Християнство, як джерело моралі та етики, вважалося основою формування таких етичних принципів, як любов, милосердя та прощення, а також шляхом до духовного самовдосконалення. Воно відіграло важливу роль у становленні української національної ідентичності. Літератори осмислювали християнські принципи через призму боротьби за свободу та соціальну справедливість [36, с. 113].

Багато письменників цього періоду прагнули глибше осмислити внутрішній світ людини, показуючи складні духовні пошуки своїх героїв, їхню боротьбу з екзистенційними сумнівами, випробуваннями віри та прагненням знайти опору в Богові у вирі життєвих потрясінь. Християнські мотиви, серед яких домінують любов до ближнього, милосердя, співчуття, жертвність, наскрізно пронизували художні твори, надаючи їм гуманістичного змісту та сприяючи формуванню у читачів емпатії, етичної чутливості й розуміння

глибини людських переживань. Саме через ці ідеї письменники актуалізували фундаментальні моральні засади, які мали вагоме суспільне значення.

Християнські ідеали нерідко ставали основою для критики соціальних порядків, панівної несправедливості й неволі, що охоплювали суспільство. Через біблійні алюзії та морально-етичні роздуми літератори засуджували аморальність владних структур, закликаючи до оновлення соціальних відносин, духовного очищення та побудови справедливішого світу. У часи політичних утисків, переслідувань і заборон, що їх накладали імперські режими, християнство, глибоко вкорінене в українській культурі, виступало одним із ключових чинників збереження національної ідентичності, оберігаючи духовну цілісність народу та сприяючи єдності поколінь [45, с. 74].

Особливе місце у цьому контексті посідає творчість Тараса Шевченка, який показує складний перехід від сакрального до соціального виміру релігійних мотивів. З одного боку, виростаючи в атмосфері народної побожності, Шевченко пройнявся щирим християнським гуманізмом; з іншого – він гостро критикував офіційну церкву за співпрацю з царською владою та її байдужість до страждань народу. Біблійні сюжети в його поезії стають інструментом соціального протесту та морального викриття. Так, у поемі «Марія» поет створює оригінальну інтерпретацію образу Богородиці, підкреслюючи її людську природу, материнську жертівність і біль, що робить образ глибоко гуманним та близьким читачеві. Подібне трактування відходить від усталеного догматизму і підсилює співчутливе, морально-викривальне звучання твору.

Іван Франко, своєю чергою, стоїть на перетині між традиційним християнським світоглядом і критичним переосмисленням ролі релігії в суспільстві. Його релігійні погляди зазнали помітної трансформації: від різкої критики церковних інституцій на ранньому етапі до глибоких філософських роздумів про моральну сутність християнства у пізніших творах. Франко засуджував нерівність, соціальні пороки й бездіяльність церковних структур, але водночас підкреслював, що істинні християнські цінності – любов, справедливість, жертівність – повинні слугувати моральним дороговказом для

суспільства. Згодом у його творах простежується прагнення знайти рівновагу між критичним раціоналізмом і духовними пошуками, що відображає загальну тенденцію інтелектуального розвитку епохи [3, с. 227].

Науковиця Баран Г. В. виокремлює низку характерних тенденцій у трактуванні християнства українськими письменниками XIX – початку XX століття:

- Поєднання традицій та новаторства. Літератори не лише активно зверталися до біблійних сюжетів, а й творчо їх переосмислювали, пристосовуючи до актуальних проблем своєї доби та наповнюючи новим філософським змістом.

- Актуалізація соціальних проблем. Християнські мотиви були важливим засобом соціальної критики, накреслюючи моральні орієнтири для боротьби зі злом, несправедливістю та суспільним занепадом.

- Етична рефлексія. У центрі уваги письменників опинялися питання морального вибору, людяності, милосердя, терпіння та самопожертви як універсальних християнських чеснот.

- Духовні пошуки. На межі століть, коли руйнувалися старі ідеали та з'являлися нові світоглядні течії, християнство ставало для митців джерелом духовної стабільності, спонукаючи до філософських роздумів про сенс життя, призначення людини та її взаємини з вічним [8, с. 20].

Отже, християнство у творчості українських письменників XIX – початку XX століття постає як багатогранне й глибоке явище, що об'єднує моральні, духовні, соціальні та національні виміри. Через художнє слово митці утверджували гуманістичні цінності, зміцнювали духовні основи суспільства та сприяли формуванню національної свідомості. Віра у їхніх творах постає не лише як релігійна категорія, а й як важливий культурний і соціальний чинник, що формує світогляд українського народу й визначає його історичну долю.

1.3. Леся Українка та її світогляд: релігійні та філософські аспекти

Споконвіку українське художнє слово жилося християнськими ідеями, які формували естетичні основи літератури, урізноманітнювали її стилі та форми і збагачували зміст.

Леся Українка (1871–1913) посідає визначне місце в українській літературі не лише як поетеса, драматург і громадська діячка, але й як мислителька, чий світогляд формувався під впливом релігійних, філософських та культурних тенденцій свого часу. Її творча спадщина позначена глибоким інтелектуалізмом і постійним прагненням до осмислення фундаментальних питань людського буття. Письменниця зосереджувалася на темах внутрішньої свободи, духовної боротьби, морального вибору та відповідальності людини за власну долю, що дозволяє говорити про неї як про авторку, здатну поєднати художню майстерність із філософською глибиною [7, с. 88].

Значну частину її творчого доробку становлять художні інтерпретації біблійних сюжетів, яких налічується понад п'ятдесят. У цих творах традиційні, позачасові образи наповнюються новим змістом і актуалізуються в контексті національних і соціально-історичних реалій. Звертаючись до Біблії, Леся Українка не лише творчо переосмислювала відомі сюжети, а й надавала їм модерного філософського звучання, перетворюючи біблійних персонажів на символи духовного спротиву, моральної твердості та прагнення свободи.

Першим спробуванням авторки в цьому напрямі стала поема «Самсон» (1888), створена, коли письменниці було лише сімнадцять років. Цей ранній твір свідчить про її глибоку зацікавленість біблійною тематикою й уміння знаходити в древніх текстах ідеї, співзвучні сучасності. У поемі проводиться виразна паралель між долею українського народу та образом поневоленого Самсона, який утратив силу через зраду, але зумів підвестися, щоб завдати удару своїм гнобителям. Через призму біблійного сюжету поетеса осмислює проблему втрати національної свободи, духовної сили й можливості відродження, наголошуючи на незламності народу навіть у найважчі часи: «Вмолив він бога тим благанням...» [17, с. 35].

У такий спосіб ранній твір Лесі Українки демонструє не лише її майстерність у роботі з біблійним матеріалом, а й здатність відчитувати в ньому універсальні смисли, важливі для української культури та суспільства.

Звернення Лесі Українки до Святого Письма не випадкове, адже Біблія була джерелом мудрості та духовного натхнення як для світової культури, так і для неї самої. Упродовж життя поетеса проявляла глибокий інтерес до канонічних і неканонічних біблійних текстів, апокрифів та Євангелій. Вона зізнавалася, що читання цих книг давало їй значне інтелектуальне задоволення, що видно з її листування.

Майстерність письменниці виявляється у нетрадиційному використанні біблійної символіки. Вічні сюжети постають у її поезії й драматургії не в класичному для українського читача вигляді, а в новаторському філософсько-ідеологічному ключі. Трансформації біблійних тем у творчості Лесі Українки мають різні форми. Наприклад, у поезіях «У пустині», «Пророк» і «Народ пророкові» вона звертається до постаті Мойсея, зосереджуючись на труднощах духовного посередництва та проблемах комунікації між пророком і народом. У «Пророкові» подано внутрішній діалог обраного з Духом Святим: «Я духові серцем сказав...» [23, с. 17].

У «Народ пророкові» порушується тема нерозуміння пророчих істин «духовно сліпим» народом:

«О, якби ми побачить могли...» [7, с. 42].

У вірші «Де тії струни, де голос потужний» звучить туга за відсутнім пророком, а «У пустині» передає духовну розгубленість людей після його смерті.

У «Плачі Єремії» відчутний трагізм пророчого шляху й натяк на те, що пророк має стати месійною постаттю для поневоленого народу, жертвуючи власним життям заради його свободи. Леся Українка використовує характерний для псалмів паралелізм: «Щось давнє так смутно в душі забриніло...» [7, с. 25].

Біблійна тематика пронизує й драматичні поеми «Вавилонський полон» та «На руїнах», у яких відтворено одну з найтрагічніших подій старозавітної історії – вавилонський полон. Працюючи в умовах духовного тиску російського

режиму, поетеса внутрішньо відчувала подібність до цього полону, тож вилила свій біль у цих творах. Друга поема, «На руїнах», сюжетно продовжує першу. Однак сучасники не зрозуміли глибини філософського й національного підтексту, не впізнали в біблійному сюжеті алегорію поневоленої України.

Леся Українка ретельно й послідовно вводить читача у процес глибокого переосмислення традиційних біблійних сюжетів, розкриваючи їх під новим, часто неочікуваним кутом зору. Використовуючи біблійні мотиви як своєрідний інтелектуальний інструмент, вона звертається до аналізу складних філософських, моральних та етичних проблем, що були актуальними як у її час, так і залишаються важливими сьогодні. Її інтерпретації не повторюють канонічні уявлення, а радше оновлюють їх, вписуючи у ширший контекст боротьби за свободу, людську гідність і внутрішнє самоствердження особистості.

Особливе місце у її творчості посідає ідея «двох християнств», яку Леся Українка послідовно розгортає у своїх драматичних творах та поезії. З одного боку, вона говорить про «войовниче, революційно-творче» християнство, сповнене духом оновлення, дії та активного спротиву злу. Це християнство – енергійне, життєствердне, спрямоване на перетворення світу. З іншого боку, письменниця критикує «пацифістське» та пасивне християнство, яке закликає до бездіяльності, покори й примирення з несправедливістю. Протиставляючи ці дві моделі, вона фактично пропонує дискусію про роль віри в суспільному розвитку та відповідальність людини за власну долю [24, с. 63].

У драмі-феєрії «Лісова пісня» Леся Українка вдало поєднує християнську етику з дохристиянськими світоглядними уявленнями. Через образ Мавки авторка показує світ язичницької гармонії, у якому природа й духовний світ діють за законами первісної чистоти. Проте, водночас Мавка наділена виразними рисами християнської любові, всепрощення та терпіння. Її здатність жертвувати власним щастям, приймати страждання та прощати навіть тих, хто завдав їй болю, перетворює образ героїні на втілення синтезу двох духовних традицій. У цьому простежується естетична й філософська настанова письменниці – показати можливість гармонії між давніми віруваннями та християнськими моральними

засадами, підкреслюючи універсальність і загальнолюдський характер духовних цінностей.

Таким чином, переосмислення біблійних мотивів у творчості Лесі Українки не лише розкриває глибину її інтелектуального потенціалу, а й формує власний, неповторний погляд на місце духовності у культурному розвитку народу. Її твори засвідчують прагнення подолати межі традиції, створюючи синтетичну модель світогляду, у якій християнська етика й народна міфологія взаємно доповнюють одна одну [33, с. 27].

Релігійні аспекти світогляду Лесі Українки тісно переплітаються з її морально-етичними переконаннями, формуючи цілісну гуманістичну систему поглядів. Попри критику догматичного, канонічного релігійного мислення, письменниця виявляє глибоку повагу до духовного начала людини, яке розглядає як основу внутрішньої свободи, моральної сили та здатності до самовдосконалення. Для неї духовність не обмежується традиційними релігійними рамками, а постає як універсальна категорія, що відображає прагнення людини до істини, високого ідеалу та гармонії. Саме тому в її поезії та драматургії релігійні образи часто набувають символічного, філософського змісту. У творах «Лісова пісня», «На полі крові», а також у «Одержимій» та «Адвокаті Мартіані» символи природи – світло, вода, вогонь, земля – виступають метафорами очищення, оновлення, внутрішнього просвітлення та моральної рівноваги. Водночас Леся Українка відходить від ортодоксального тлумачення християнських істин: її цікавить не стільки канон, скільки індивідуальний духовний досвід особистості, її внутрішня віра, що формує шлях до особистої свободи. Такий підхід зближує її з європейською гуманістичною традицією, де людина постає активним творцем власного духовного світу [47, с. 39].

Філософські аспекти творчості Лесі Українки пов'язані з її концепцією свободи, відповідальності та екзистенційного вибору людини. Зазнавши впливу ідей Сократа, Шопенгауера, Ніцше та інших мислителів, вона формує власну модель осмислення людського буття, у центрі якої – боротьба зі стражданням, моральна стійкість та вірність ідеалам. Її герої часто перебувають у ситуації

внутрішнього або зовнішнього конфлікту, що спонукає їх до роздумів про межі свободи, природу правди та обов'язок перед собою й суспільством. Драми «Бояриня», «Кассандра», «Руфін і Прісцилла» чи «Оргія» демонструють різні моделі вибору між покорою та опором, між правдою та вигодою, між особистим і спільним добром. У цих творах виразно простежується ідея активного спротиву долі, що для Українки є не лише формою самозахисту, а й виявом духовної сили та творчої енергії людини. Пошук істини, моральної справедливості, сенсу життя та призначення особистості набуває у її драматургії широкого філософського звучання, підтверджуючи її статус не лише як митця, а й як глибокої мислительки, чия творчість поєднує художнє бачення зі складними світоглядними концепціями.

Таким чином, світогляд Лесі Українки характеризується синтезом релігійного та філософського осмислення світу. В її творчості релігійні мотиви служать не лише художнім засобом, а й засобом філософського аналізу, тоді як філософські концепції набувають конкретного втілення через образи боротьби, духовного самовдосконалення та прагнення до свободи. Вивчення релігійних і філософських аспектів світогляду Лесі Українки дозволяє глибше зрозуміти її місце в культурно-інтелектуальному контексті України кінця XIX – початку XX століття [58, с. 43].

У творчості Лесі Українки філософсько-релігійні мотиви проявляються у роздумах про сенс людського життя, надію, любов, свободу та моральний вибір. Людині дароване Богом найбільше багатство – плекати надію навіть у найскладніших обставинах. Взаємозалежність людей, усвідомлення власної цінності через любов інших також надає життю сенсу, а духовна любов і надія містять передчуття вічного, незнищеного [23, с. 89].

Вихована в колі української інтелігенції, Леся Українка з дитинства цікавилася Біблією та іншими давніми текстами, які згодом вплинули на її поезію. Біблія для неї була джерелом образів і сюжетів, що давали можливість переосмислювати старі історії в контексті сучасності. У її творчості простежуються два вектори погляду на християнство: відкидання рабського духу

релігії та розмежування віри як духовного феномену і церкви як суспільної інституції. Її позиція близька до ідей М.Бердяєва та Ф.Ніцше, однак без абсолютизації волі до влади.

Співчуття й співпереживання займають важливе місце у її етичних цінностях. Леся Українка наголошує на незбігу біблійних моральних постулатів і особистого етичного досвіду людини, підкреслюючи значення індивідуального вибору та відповідальності.

Важливим аспектом творчості Лесі Українки є осмислення смерті як межового стану, що відкриває новий вимір людського існування і стає своєрідним каталізатором внутрішнього прозріння. У її поетичному та драматичному світі смерть не постає як абсолютний кінець, а радше як точка переходу, яка активізує глибинне самоусвідомлення людини, загострює відчуття власної духовної природи та потребу в утвердженні свободи волі. Саме в зіткненні зі смертю, за спостереженням дослідників, відкривається потенціал для духовного піднесення, подолання страху, перемоги над фізичною тлінністю та слабкістю людського тіла. Таким чином, мотив смерті у Лесі Українки функціонує не як песимістичний, а як філософсько-екзистенційний, спрямований на виявлення внутрішньої сили людини [1, с. 65].

Проблематика індивідуалізму, свободи та бунту проти зовнішніх і внутрішніх обмежень у її поезії набуває особливої ваги. Це простежується передусім через постаті неоромантичних героїв – вольових, пристрасних, здатних на самопожертву заради вищих ідеалів. Вони прагнуть не буденності, а високих духовних вершин, що виходять за межі звичного досвіду. Їхня боротьба нерідко є двовимірною: з одного боку – це конфлікт із суспільством, яке прагне стандартизувати особистість, а з іншого – постійне самоочищення, подолання власних слабкостей, сумнівів та страхів. Символічний порив *ins Blau* у поетиці Лесі Українки втілює вищу форму бунту – духовний злет, прагнення до нескінченного ідеалу, що підкреслює унікальність індивіда та його право на внутрішню свободу. Це прагнення стає поетичним образом руху проти інертності й заскорузлості масової свідомості, виражаючи ідею самотворення особистості.

Важливим новаторським аспектом поезики Лесі Українки є і глибоке художнє опрацювання теми втрат, яка органічно поєднується з мотивом смерті. Досвід особистого горя і передчасної загибелі близьких людей формує особливий емоційний тонус її творчості: він як загострює трагічне світовідчуття, так і сприяє формуванню гуманістичної позиції. У багатьох ліричних текстах письменниці смерть близької людини стає не лише трагедією, а й підставою для глибокого переосмислення цінності життя, його неповторності та крихкості. Таким чином, втрати набувають характеру життєвого уроку, що формує моральний досвід, сприяє внутрішньому зростанню та розширює горизонти світоглядного осмислення людської долі [2, с. 36].

У підсумку можна зазначити, що для Лесі Українки смерть і свобода, індивідуалізм і духовне зростання – це взаємопов'язані аспекти її художнього мислення. Вони формують складну філософську модель світу, у центрі якої – людина, здатна до високої духовності, опору та відкриття глибин власного «я».

Леся Українка досліджує фундаментальні проблеми віри й розуму, свободи та неволі, індивідуальної відповідальності. Її герої часто протистоять суспільним чи моральним нормам, відстоюючи власну цінність і неповторність. Бунтарський дух і прагнення до високих ідеалів властиві неоромантичним персонажам поетки.

Тема смерті в її творах розкриває процес самоусвідомлення людини як істоти волі та духу, здатної піднятися над страхом, розпачем і загибеллю. Конфлікт людського й божественного виміру показаний у драмі «Руфін і Прісцилла», де герой усвідомлює, що союз слова й ідеї неможливий без особистого життєвого досвіду.

Поряд із цим, в українській поезиці органічно поєднується язичницький культ природи. В «Лісовій пісні» природа постає самостійною, прекрасною, а людина – окремою, що створює власні закони. Але людські почуття – любов і всепрощення – здатні виплекати духовну, творчу особистість, що відроджує гармонію з природою й самою собою.

У драматичних творах та віршах Лесі Українки розкривається опозиція між людським і божественним виміром, конфлікт між духовною свободою та

покрою, неминуча розбіжність і неможливість примирення земного та трансцендентного. Її творчість поєднує антихристиянські мотиви з культовими елементами природи, романтичне прославлення людського і природного життя [47, с. 39].

Особлива увага у поетеси приділяється духовному вихованню людини через любов, всепрощення, терпіння та розвиток індивідуальності. Вона показує, що справжнє життя можливе лише тоді, коли людина залишається вірною собі та своїй природі, і тільки любов і моральні цінності здатні виховати духовно чисту, творчу особистість.

Отже, Леся Українка підкреслює, що духовна жертвність і любов не повинні бути обмежені рамками суспільних норм або сліпої покори, а мають стати проявом відповідальності та зрілості особистості. Водночас поетка висвітлює значення природи і людської душі як джерел гармонії, творчості й етичного самовдосконалення. Її творчість формує образ людини, здатної поєднувати моральну силу, індивідуальність і духовність, та утверджує ідею, що істинна цінність життя полягає у свідомому виборі, духовному зростанні та любові, що виходить за межі егоїзму й страху.

РОЗДІЛ 2.

Християнська проблематика у драматургії Лесі Українки

2.1. Символіка та релігійні образи в драматичних творах письменниці

Символіка та релігійна образність у драматичних творах займають особливе місце в художній системі багатьох письменниць, адже саме через символи авторки створюють багатозарову структуру тексту, у якій поєднуються філософські, морально-етичні та культурні значення. Релігійні образи, у свою чергу, дозволяють піднести конфлікти персонажів до рівня універсальних, загальнолюдських проблем. У драматургії жінок-письменниць така образність часто набуває особливого забарвлення: вона інтимніша, психологічно глибша, спрямована на дослідження духовних криз та особистісного становлення героїнь.

Символ у драматургії виконує не лише естетичну функцію – він формує прихований смисловий пласт твору, дозволяє читачеві або глядачеві сприймати драму на декількох рівнях. Письменниці активно використовують символи як засоби передачі внутрішнього стану персонажів, їхніх страхів, сумнівів, духовних прагнень. На відміну від прямого психологічного аналізу, символічні елементи створюють атмосферу багатозначності, дають змогу художньо окреслити абстрактні поняття [55].

У багатьох драмах жіночого авторства символ стає своєрідним містком між зовнішнім і внутрішнім світом. Зокрема, образи світла й темряви традиційно символізують добро і зло, просвітлення та духовну кризу; вода може позначати очищення, відродження або небезпеку; дім – уособлювати як затишок і стабільність, так і обмеження, з яких героїня прагне вирватися.

Творчість Лесі Українки посідає особливе місце в історії української літератури завдяки її здатності поєднувати високу ідейність, глибину філософського мислення та новаторські художні форми. Одним із найпомітніших аспектів її поезики є використання символіки й релігійних образів, що збагачують драматургію письменниці багатовимірністю смислів і забезпечують

універсальний характер порушених проблем. Леся Українка не лише засвоює біблійні, міфологічні й культурно-історичні моделі, але й трансформує їх, підпорядковуючи власним ідейним та естетичним цілям. Її драматичні поеми нерідко набувають рис філософської алегорії, а релігійні мотиви стають джерелом інтелектуальної та етичної проблематики [48, с. 179].

У своїй драматургії Леся Українка надзвичайно майстерно поєднувала історичні, міфологічні та літературні джерела різних культур, створюючи на їх основі нові художні моделі, актуальні для її сучасності. Звернення до світових сюжетів не було для неї ані декоративним прийомом, ані механічним наслідуванням традиції – навпаки, письменниця використовувала їх як універсальні коди для розкриття болючих питань власного народу та людства загалом. Давні міфи, біблійні історії, сюжети античної та середньовічної літератури вона відчитувала крізь призму колоніального досвіду України, вбачаючи в образах минулого алегорії сучасного поневолення, морального протистояння та духовного спротиву. Саме тому в її драмах античні герої чи персонажі Сходу набували промовистої соціальної, національної та екзистенційної символіки, стаючи речниками народної волі та ідеї свободи.

Попри багаточисельність композиції, складність драматичної мови та філософічність підтекстів, твори Лесі Українки залишаються повнокровними й надзвичайно життєвими. У них пульсує дух епохи, її політичні загрози, національні прагнення, моральні сумніви, ідеологічні конфлікти. Її драми не лише моделюють світ давнини, а й вибудовують місток до майбутнього, пропонуючи шлях до переосмислення ролі особистості, свободи вибору та сили внутрішнього спротиву. Таким чином, історичні сюжети у творчості письменниці стають інструментом аналізу сучасної їй дійсності та одночасно способом висловити універсальні смисли, зрозумілі різним народам і культурам.

За спостереженнями Я. Поліщук, художній простір драм Лесі Українки базується на складній системі поетичних прийомів, що формують особливу драматургічну атмосферу. Комунікативні розриви, що проявляються у фрагментарності висловлювань та незбігах позицій персонажів, підкреслюють

драматичну напругу та внутрішню боротьбу героїв. Міфологізація дозволяє драматургу вивести сюжет за межі конкретного історичного часу, надаючи йому універсального звучання, тоді як історичні тлумачення поглиблюють філософський сенс подій. Апокаліптичні мотиви та ідея фатуму створюють відчуття глобального зламу, межової ситуації, у якій формується справжня сутність особистості [32, с. 150].

Контрастна образність, ритуальність і поєднання раціонального з містичним формують неповторну естетичну систему, де внутрішні переживання персонажів нерідко постають такими ж значущими, як і зовнішні події. Особливу увагу Леся Українка приділяла духовному вибору індивіда. Її герої часто постають у ситуації, коли мусять протистояти традиції, догмі чи суспільному тиску заради вищої правди – правди, яку вони відкривають у власній вірі, незалежній від інституційних авторитетів. Саме цей тип сильної, духовно самостійної особистості був для письменниці найціннішим, адже він уособлював здатність людини до самоперевищення, до боротьби не лише зі світом, а й із власними сумнівами.

Отже, драматургія Лесі Українки – це не просто інтерпретація світових сюжетів, а глибоке їх переосмислення, спрямоване на утвердження духовної свободи, внутрішньої сили та моральної автономії людини. Саме тому її твори залишаються актуальними і сьогодні, бо в них закладено універсальні механізми осмислення свободи, віри, відповідальності та боротьби, які виходять далеко за межі конкретної історичної доби.

Леся Українка належить до когорти поетів, яких традиційно відносять до класиків, а їхні твори – до класичних зразків літератури. Такі твори вирізняються досконалістю форми, глибиною змісту та високою художністю, що робить їх зразками естетичної довершеності.

У контексті як української, так і світової літератури Леся Українка посідає почесне місце. Її творчість здобула міжнародне визнання, зокрема окремі драматичні твори перекладено болгарською, польською, англійською та іншими мовами [15, с. 74].

Провідні ідеї у творчості поетеси відзначаються складністю й багатошаровістю, що ускладнює їхнє розуміння при першому прочитанні. Особливо це стосується тих читачів, які недостатньо обізнані з історичними та політичними обставинами епохи, в якій жила і творила Леся Українка.

Багато її творів мають символічний характер. Наприклад, у драматичній поемі «Вавилон» змальовано на перший погляд далеку чужину – береги Тігру та Євфрату, де серед полону й руїни страждають люди. Проте цей образ є алегоричним: за біблійними мотивами приховано долю українського народу. Вавилон у творі символізує московське поневолення, а образ Єрусалима можна трактувати як метафору Києва – духовної столиці та священного центру українців.

Релігійні мотиви в творчості Лесі Українки не є самоціллю або декларацією віровчення. Для письменниці релігійні образи – це насамперед філософські моделі, придатні для осмислення екзистенційних і соціальних конфліктів. Вони дозволяють вивести локальні проблеми на рівень універсальних, загальнолюдських категорій – свободи, жертвності, віри, зради, страждання, боротьби за істину.

На рубежі XIX–XX століть у європейській культурі спостерігається посилення інтересу до релігійно-містичних тем, виникає символізм як художній рух, який прагнув через образи і символи передати приховану сутність світу. Леся Українка, хоча й не була символісткою в чистому вигляді, входила в коло інтелектуалів, які активно сприймали новітні естетичні тенденції. Вона використовує релігійні образи як універсальні архетипи, що дозволяють осмислити долю митця й народу, а також етичні дилеми епохи [4, с. 228].

У її творах християнські, античні, східні й язичницькі образи можуть взаємодіяти, утворюючи поліфонічний культурний пласт. Це не еkleктика, а цілеспрямована стратегія: у багатошаровості символів письменниця вбачає спосіб передати складність людського буття, внутрішню боротьбу людини між покорою та свободою, між розумом і вірою, між особистим обов'язком і загальним благом.

Біблійна символіка у творчому доробку Лесі Українки зустрічається у трьох основних родах літератури: у ліриці, прозі та драмі. Окрему частину її спадщини становлять переклади творів зарубіжних класиків, зокрема Г. Гайне, Дж. Байрона, А. Міцкевича, В. Гюго та інших, творчість яких також інтертекстуально пов'язана з біблійною історією. Найвищого художнього рівня, за загальним визнанням, поетеса досягла у своїх драматичних творах, в яких зустрічаємо переосмислені класичні сюжети.

Звернення Лесі Українки до біблійних мотивів зумовлене передусім тим, що Святе Письмо становить невичерпне джерело універсальних тем, ідей, образів та сюжетів, відомих світовій культурі. Письменниця усвідомлювала власну творчість як складову світового літературного процесу, а тому через інтерпретацію біблійних сюжетів безпосередньо долучала українську літературу до європейської традиції, у якій використання біблійних мотивів має давню історію. Більшість творів християнського циклу Лесі Українки належать до драматичного жанру, що стало новаторським явищем в українській літературі та театральному мистецтві, забезпечивши авторці визнання як драматургу-новатору [16, с. 22].

Звертаючись до вічних сюжетів і мотивів, закріплених у колективній пам'яті багатьох народів, письменниця трансформувала їх у філософсько-ідеологічному вимірі, відходячи від традиційно соціально-побутового осмислення, характерного для українського театру того часу. Актуальні проблеми сучасності вона втілювала через біблійних персонажів, а також образи античної та середньовічної міфології. Глибокий інтерес до витоків християнства, зокрема до постаті Ісуса Христа, був пов'язаний із прагненням Лесі Українки самостійно осмислити духовну спадщину давніх епох, спираючись на першоджерела.

Упродовж радянського періоду творчість письменниці на релігійно-філософську тематику не могла бути інтерпретована відповідно до авторського задуму, що зумовлює актуальність сучасних студій, присвячених цій проблематиці.

Дослідники підкреслюють особливу роль Лесі Українки у переосмисленні наративних форм, сформованих у межах натуралізму й позитивізму, а також у критиці народницького дискурсу. Її звернення до біблійних сюжетів стало інструментом розширення художнього простору української літератури, у якому з'явилися нові моделі мовної гри, символічної багат шаровості та інтерпретаційної свободи. Завдяки цьому українська література отримала нові рецепційні горизонти, а традиційні сюжети набули філософського і національно-культурного осмислення [41, с. 207].

Важливою складовою творчого підходу письменниці є оригінальна інтерпретація відомих біблійних сюжетів через оновлення їхнього онтологічного змісту та націоналізацію художнього простору. Леся Українка поєднує традиційні мотиви з елементами сучасної їй дійсності, створюючи багат шаровий підтекст, у якому національна ідея стає ключовим чинником художнього мислення.

Значне місце в її християнському циклі посідають біблійні оніми, що відображають глибину авторського осмислення подій і характерів. Аналіз уживання бібліїзмів у творах «Вавілонський полон», «На руїнах», «У пущі», «Одержима», «В катакомбах», «На полі крові», «Йоганна, жінка Хусова», «Руфін і Прісцілла», «Самсон» та інших свідчить, що вибір біблійних імен є вмотивованим і має концептуальне значення для розкриття ідейно-естетичного змісту.

Центральне місце серед біблійних антропонімів належить імені Ісуса Христа, який у більшості творів постає не безпосередньо, а через сприйняття інших персонажів. Ім'я «Христос» означає «Месія» – помазаний, посвячений на служіння, а «Ісус» походить від давньоєврейського «Єшуа» – «Єгова спасає». У деяких поезіях письменниці зустрічається ця первісна форма номінації.

Різні способи найменування Ісуса Христа (Христос, Бог, Господь Христос, Месія, Єгова, Син Божий, Ісус із Назарету тощо) виконують у творах кілька функцій: вони відображають ставлення персонажів до постаті Спасителя,

характеризують внутрішній світ самих героїв і водночас становлять важливий художній засіб реалізації авторського задуму [56, с. 29].

Інтерпретація імені Марії, матері Ісуса Христа, також має символічне навантаження. Походячи з давньоєврейського «Маріам» – «піднесена», це ім'я у творчості Лесі Українки постає знаком жертвовності та духовної величі. У поемі «Прокляття Рахілі. Апокриф» письменниця звертається до трагічних подій, пов'язаних із народженням Христа, переосмислюючи їх крізь призму людських страждань і материнського болю:

*З'явилося нове світло в світі,
У Віфлеємі, в тихому селі,
І засвітилася у темному блакиті
Нова зоря, щоб і старі, й малі
Дорогу знали до свого Месії,
Малого сина вбогої Марії.*

Символіка та релігійні образи в драматичних творах письменниці виконують багатогранні функції: вони формують духовний простір твору, підсилюють психологічну напругу, структурують драматичний конфлікт та допомагають піднести індивідуальні переживання до рівня універсальних смислів. Релігійна образність, будучи впізнаваною та багатозначною, дозволяє авторці створювати глибоко філософські твори, у яких поєднуються традиція та новаторство [36, с. 75].

У результаті символічний та релігійний пласти стають ключовими елементами драматичного тексту, розширюють його інтерпретаційні можливості та сприяють формуванню унікального авторського стилю. Таким чином, дослідження цих образів має важливе значення для глибшого розуміння художньої природи драматургії Лесі Українки.

2.2. Конфлікт віри та розуму в її драматургії

Леся Українка у своїй драматургії майстерно розкривала глибокий і вічний конфлікт віри (духовних ідеалів, релігійних догм, почуттів) та розуму (раціоналізму, логіки, науки, суспільної доцільності), де часто герої постають перед вибором між ідеалом і реальністю, внутрішнім покликом і зовнішніми обставинами, показуючи трагедію особистості, що шукає істину, яка не вписується в рамки одного світогляду, як у «Лісовій пісні» чи «Камінному господарі», де Мавка бореться за любов проти світу духу, а Дон Жуан – проти старого світу віри, де розум часто перемагає, але ціною втрати душі, а віра (любов) – ціною життя, створюючи трагічний розрив між «хотіти» і «могти».

У центрі конфліктів у драматургії Лесі Українки – постаті інтелектуалів, пророків, митців, бунтарів, які опиняються перед необхідністю зробити вибір між раціональним знанням і вищою ідеєю, між внутрішнім переконанням та зовнішнім законом, між свободою мислення і колективною вірою. Саме ця діалектична напруга формує естетичну та філософську структуру її драм.

Леся Українка була глибоко занурена у філософську проблематику свого часу, сприймаючи як раціоналістичні, так і ірраціоналістичні тенденції європейської думки. Її інтерес до неоміфологізму, до філософії Ф. Ніцше, до історичної критики релігії та до модерністських інтерпретацій духовності формує інтелектуальний контекст, у якому конфлікт віри та розуму постає не як дихотомія, а як процес взаємного доповнення та протистояння [21, с. 93].

У творчості письменниці віра розуміється не лише як теологічне явище, але і як форма психологічної та моральної певності, що надає людині смислотворчої опори. Розум, відповідно, подається як сила, що руйнує догму та відкриває перспективу свободи, але водночас може позбавити людину внутрішнього спокою. Тому конфлікт між цими категоріями у Лесі Українки позначений не чорно-білою опозицією, а тонкою грою смислів.

У «Одержимій» конфлікт віри та розуму втілений насамперед у постаті Міріам – жінки, яка водночас володіє глибокою інтуїтивною вірою та критичним, бунтівним мисленням. Її віра не збігається з канонічними нормами, а радше є формою індивідуального прозріння, яке не приймає церковних авторитетів. Розум Міріам спрямований на осмислення несправедливості, що панує в реальному світі, а її віра – на спробу побачити за цією несправедливістю вищу істину. Проте обидві ці сили врешті-решт вступають у трагічний конфлікт, що веде до внутрішнього розриву [34, с. 46].

Драма демонструє, як віра у високу моральну ідею може стати двигуном протесту, а розум – інструментом викриття соціальної неправди. Проте гармонія між ними виявляється неможливою: Міріам змушена пожертвувати собою, адже її віра не здатна подолати раціональну очевидність насильства, яке чинить влада.

У «На полі крові» конфлікт віри та розуму постає через протиставлення Юди та Мандрівника. Юда намагається раціонально пояснити свій учинок – він переконаний, що діє логічно, на користь учителя, а також у межах практичного мислення. Натомість Мандрівник уособлює ірраціональну, містичну віру, що виходить за межі логічних аргументів.

Письменниця демонструє, що розум без моральної основи може привести до зради, а віра без критичного елементу – до фанатизму. Віра Мандрівника очищує, але не дає відповіді на соціальні питання. Раціональні аргументи Юди звучать логічно, але руйнують його моральну сутність. Така композиція підкреслює амбівалентність обох категорій [39, с. 86].

«Кассандра» – один із найглибших творів Лесі Українки, де конфлікт віри та розуму набуває епістемологічної спрямованості. Кассандра – пророчиця, чия віра у власне знання ґрунтується на внутрішньому баченні, тоді як оточення вимагає раціональних доказів. Але істина, яку вона виражає, не може бути підтверджена логічно – вона виходить за межі людського досвіду.

У драмі виникає парадокс: раціональні підстави Кассандри слабкі, але її пророча інтуїція є глибшою, ніж будь-який аналіз. Троянці ж діють раціонально у межах власного розуміння, але їхній розум обмежений страхом і догмою. У

такий спосіб письменниця підкреслює, що віра може бути формою знання, яке не піддається раціоналізації, але при цьому є невід'ємним складником людської природи.

У «Лісовій пісні» конфлікт віри та розуму набуває символічно-поетичного характеру. Лукаш уособлює раціональність, прагнення до соціальної впорядкованості й традиційної моралі. Мавка – жива форма віри у красу, свободу, духовне буття. Їхній союз є спробою подолати межу між матеріальним і нематеріальним, але соціальні умови та земний раціоналістичний досвід Лукаша нищать їхню гармонію [47, с. 39].

Мавчина віра в ідеальне кохання стає не лише особистим почуттям, а ціннісним принципом, який протистоїть буденності. Лукаш же поступово відходить від цієї віри, обираючи розум, але згодом усвідомлює, що втрата духовного виміру веде до внутрішньої спустошеності. Глибинний сенс драми полягає у пошуку рівноваги між вірою, яка надихає, і розумом, який забезпечує життєву опору.

Драматургія Лесі Українки репрезентує складну й багатовимірну модель конфлікту віри та розуму, в якій жоден полюс не має абсолютної переваги. Письменниця підкреслює, що людське існування неможливе без віри – у вищу істину, у красу, у свободу, у справедливість. Водночас вона акцентує важливість розуму як критичного інструменту, який дозволяє подолати упередження, оцінити реальність і зробити свідомий вибір [56, с. 30].

У драматичних текстах Лесі Українки віра та розум вступають у напружений діалог, що створює філософську й емоційну динаміку її творів. Цей конфлікт не вирішується однозначно: у кожному окремому сюжеті він набуває нової форми, пов'язаної з моральними виборами, історичними умовами та психологічними характеристиками персонажів. Така інтелектуальна глибина робить драматургію письменниці важливим внеском у світову літературну традицію, що осмислює фундаментальні питання людського буття.

2.3. Інтерпретація біблійних сюжетів у драматичних творах Лесі Українки

Одна з найяскравіших драматичних поем Лесі Українки – «Одержима» – постає твором, у якому релігійні образи набувають психологічної й емоційної напруги. Головна героїня Міріам – символ людини, що не може знайти гармонії між власними почуттями та загальнолюдськими моральними настановами.

На тлі традиційного євангельського сюжету письменниця змальовує Христа (в тексті Він не названий прямо) як універсальний образ духовного лідера, який випромінює ідею любові та спасіння. Однак у драмі цей образ не є ідеалізованим чи догматичним. Леся Українка надає йому людських рис, підкреслює його страждання, самотність і незахищеність.

Міріам одержима не злом, а надмірною, всепоглинаючою любов'ю, що розгортається в площині релігійних символів. Її любов до Месії – це одночасно і шлях до спасіння, і шлях до саморуйнування. У цьому контрасті розкривається ідея про духовну суперечливість людської природи.

У творі символіка не має декоративного характеру: вона є механізмом передання психологічної глибини, а також способом висловити тему межового вибору, коли людське почуття вступає у конфлікт із вищим моральним законом.

У творі «На полі крові» Леся Українка переосмислює одну з найскладніших фігур християнської історії – Юду Іскаріота. Письменниця не змальовує його злочинцем однозначно: драматична поема створює простір для етичного аналізу мотивів його вчинку [22, с. 198].

Поле крові – це не лише конкретний історичний топос. Воно постає символом морального саморуйнування, простором, де відбувається зіткнення совісті й самообману. Юда знаходиться в точці, де вже неможливе повернення, але ще можлива рефлексія над прожитим.

У творі релігійний образ Юди трансформується в символ роздвоєної свідомості, людини, яка одночасно прагнула добра для свого вчителя й стала його зрадником. Його міркування про ціну свободи, гідність і прагматизм набувають філософського звучання, а релігійна символіка підкреслює універсальність проблеми зради.

Через цей твір Леся Українка говорить про етичні наслідки вибору, незалежно від того, на які ідеологічні чи релігійні мотиви людина спирається. Релігійні символи допомагають підкреслити незворотність морального падіння та трагізм особистості.

У драмі «Йоганна, жінка Хусова» письменниця створює образ жінки, яка намагається поєднати зовнішню покору з внутрішнім прагненням свободи. Релігійні мотиви відіграють важливу роль у формуванні її духовного портрета.

Героїня постає на тлі релігійної епохи, де духовність переплітається з патріархальними традиціями. Її внутрішній протест проти соціального гноблення має релігійний вимір: Йоганна намагається осмислити своє страждання, співвіднести його з християнським ідеалом терпіння та любові [30, с. 544].

Фігура Хуса в драмі – це моральний авторитет, який надихає Йоганну на духовний пошук. У системі символів твору він виступає знаком непереборної віри, що здатна змінювати життя навіть після смерті.

Через релігійні символи очищення (вогнь мук Хуса, сльози Йоганни) Леся Українка показує дві форми страждання – фізичне та духовне, підкреслюючи, що справжня свобода починається в душі.

Драматична поема «В катакомбах» є одним із найглибших філософських творів Лесі Українки, де християнські образи й символи використовуються для роздумів про природу влади, свободи й духовної стійкості.

Катакомби – це не лише місце переховування християн. Вони уособлюють простір духовної опозиції, у якому люди намагаються зберегти віру попри фізичний примус і страх смерті.

Головна суперечка у творі точиться навколо розуміння свободи: герой-раб заперечує покору та жертовність, інкримінує християнам пасивність. На цьому

тлі християнські символи терпіння та любові набувають нового значення – вони стають моральною зброєю, а не ознакою безсилля.

Через конфлікт раба і християн письменниця демонструє різні моделі соціальної моралі. Християнська символіка тут – інструмент осмислення свободи як внутрішнього стану, що не залежить від зовнішніх умов [6, с. 34].

У драматичній поемі «Кассандра» письменниця звертається до античної міфології. Хоча сюжет має еллінські корені, він набуває виразних релігійно-символічних рис.

Кассандра – це пророчиця, наділена даром Богів, але проклята їхньою ж волею: її передбаченням ніхто не вірить. У творі цей образ перетворюється на символ трагічного знання, яке прирікає людину на страждання.

У «Кассандрі» боги постають не стільки персоніфікаціями, скільки законами історії, невблаганною логікою подій. Символіка жертвності, долі, невідворотності трагедії демонструє, що релігійний світ античності використовується письменницею для філософського осмислення місця митця в суспільстві.

Релігійні мотиви тут – це культурний код, через який передається напруження між правдою та колективною оманаю. Кассандра – символ людини, що говорить істину, але приречена на нерозуміння.

У багатьох творах Лесі Українки релігійні образи пов'язані з мотивами мучеництва. Однак у її інтерпретації мученик – не пасивна жертва. Це: носій духовної істини, людина, здатна протистояти злу, символ моральної сили.

Жертвність у її драматургії набуває активного, а не контемплітивного характеру. Вона пов'язана з вибором, із внутрішньою готовністю боротися.

Усі драматичні твори письменниці, незалежно від конкретного релігійного контексту, побудовані на конфлікті: духу та бездуховності, свободи і тиранії, істини і облуди.

Релігійні символи виконують функцію етичного наголосу: вони підсилюють пафос боротьби й підкреслюють, що свобода починається всередині людини. Леся Українка використовує релігійні образи як інструмент критики

догматизму та лицемірства, обстоюючи живу, діяльну, гуманістичну мораль [21, с. 85].

Релігійні мотиви й символи у драматургії Лесі Українки – це не просте відтворення міфологічних або біблійних сюжетів. Вони утворюють складну систему художнього мислення, яка дозволяє письменниці осмислювати питання морального вибору, свободи, жертвності, взаємин особистості й суспільства.

У творах «Одержима», «На полі крові», «Йоганна, жінка Хусова», «В катакомбах», «Кассандра» релігійні образи виконують роль універсальних знаків людської духовності, які дозволяють глибше осмислити: природу страждання, моральну відповідальність, трагічність історичного буття, конфлікт між індивідуальною істиною та суспільними уявленнями, силу та слабкість віри.

Леся Українка підносить релігійні символи до рівня філософських концептів, що формують художній світ її драм. Через них вона створює унікальний тип інтелектуальної драматургії, яка не втрачає своєї актуальності й сьогодні, оскільки порушує проблеми, що мають загальнолюдський характер.

РОЗДІЛ 3.

Особливості вивчення творчості Лесі Українки в шкільному курсі української літератури

3.1. Творчість Лесі Українки в шкільній програмі

Вивчення творчості Лесі Українки у шкільній програмі посідає центральне місце в національно зорієнтованій літературній освіті, оскільки її художній доробок становить невід'ємну частину українського культурного канону, репрезентуючи як класичні форми поезії та драматургії, так і новаторські тенденції модерністичного мислення. Шкільний курс української літератури включає тексти письменниці на різних етапах навчання – від початкових ознайомчих елементів у молодших класах до ґрунтовного аналітичного вивчення в середній і старшій школі, що дозволяє формувати цілісне уявлення про масштаб її художньої спадщини та світоглядної позиції.

Важливість включення творів Лесі Українки до навчальних програм пояснюється не лише їхнім естетичним значенням, а й соціокультурною роллю: її поезія й драматургія сприяють розвитку критичного мислення, формуванню національної ідентичності, інтелектуальної самостійності й гуманістичних цінностей школярів. Тексти письменниці характеризуються багатозаровістю смислів, широким міжкультурним контекстом, складною системою символів та філософсько-етичних мотивів, що вимагає від учителя ретельної методичної підготовки, здатності забезпечити учням інтелектуальне проникнення в глибини авторського задуму [31, с. 97].

У шкільній програмі творчість Лесі Українки подається не фрагментарно, а тематично й жанрово розгорнуто. На ранніх етапах навчання учні отримують початкове уявлення про письменницю, знайомляться з простішими за формою творами, у яких домінують мотиви дитинства, природи, людських почуттів, що сприяє емоційному залученню й формуванню первинного читацького досвіду. На

цьому рівні важливо створити фундамент для подальшого сприйняття складніших за ідейно-художньою структурою текстів.

У середній школі відбувається поступове ускладнення змісту та підходів до аналізу. Учні стикаються з творами, у яких чітко проявляються характерні риси мислення Лесі Українки – інтелектуалізм, історизм, увага до моральних і філософських проблем, національно-визвольна проблематика, діалог культур. Поезії та драматичні поеми, що пропонуються для опрацювання, спонукають учнів до інтерпретаційної діяльності, вивчення художніх засобів, мотивів боротьби, свободи, внутрішньої сили особистості. Таким чином, програмний матеріал спрямований на розвиток здатності до аналітичного читання та осмислення текстів у широкому культурно-історичному контексті [33, с. 27].

У старшій школі творчість Лесі Українки постає як складна система, що поєднує модерністську образність, драматургічні новації та філософську глибину. Учні старших класів аналізують жанрові особливості драматичних творів, зокрема драматичних поем, що стали віхою у розвитку української літератури та привели її до рівня європейського культурного дискурсу. Особливу увагу приділено таким текстам, як «Лісова пісня», «Бояриня», «Кассандра», «Оргія», у яких розглядаються проблеми волі та несвободи, духовного вибору, опору несправедливості, взаємодії особистості та суспільства. Ці твори дозволяють учням усвідомити універсальний характер ідей, що визначають творчість письменниці, та побачити їх крізь призму сучасного культурного й соціального досвіду.

«Лісова пісня» посідає особливе місце в освітньому процесі, оскільки поєднує елементи фольклорного мислення з модерністськими художніми стратегіями. У старшій школі цей твір використовується для опрацювання складних понять драматичного конфлікту, символіки, філософської інтерпретації образів, зокрема образів Мавки та Лукаша. Учні мають змогу простежити драматургічну побудову твору, визначити етапи трансформації персонажів та проаналізувати етичні проблеми, пов'язані з відповідальністю, творчістю, прагненням до свободи [39, с. 84].

Не менш значущими є історичні драматичні поеми, які в шкільній програмі націлені на формування в учнів історичної свідомості та здатності співвідносити художнє осмислення минулого з реаліями сучасності. Під час опрацювання таких творів увага зосереджується на аналізі авторського ставлення до національного питання, на способах реконструкції історичних подій, на розумінні драматичного конфлікту як моделі моральної боротьби. Учні вчаться трактувати історичні образи з позиції міждисциплінарності, залучаючи знання з історії, культурології, філософії.

Методика викладання творчості Лесі Українки у школі передбачає різноманітні форми та стратегії роботи з текстами. Серед них – аналітичне читання, проблемне обговорення, порівняльний аналіз, театралізовані інтерпретації, дослідницькі міні-проекти, робота з візуальними й історичними джерелами, що сприяє розвитку не лише літературознавчих навичок, а й загальної гуманітарної компетентності учнів. Інтерактивні форми роботи дозволяють перетворити вивчення складних драм Лесі Українки на процес осмислення власного життєвого досвіду школярів та рефлексії над фундаментальними питаннями людського буття [59, с. 27].

Окремої уваги заслуговує інтегративний потенціал творчості письменниці. Її тексти можуть бути ефективно залучені у викладанні історії, мистецтва, етики, громадянської освіти. Вивчення образів та сюжетів, побудованих на матеріалі світової міфології й античної культурної традиції, сприяє формуванню міжкультурної компетентності, розумінню універсальних архетипів та літературних моделей. Крім того, багатогранність художнього мислення Лесі Українки робить її творчість важливою складовою компетентнісного підходу, що визначає сучасну українську освіту.

У шкільній літературній освіті творчість Лесі Українки виконує функцію інтелектуального й морального орієнтира, допомагаючи учням формувати власне ставлення до суспільних і культурних процесів. Аналізуючи її тексти, школярі вчаться працювати з багатовимірними художніми структурами, досліджувати розвиток національної літератури в європейському контексті, розуміти роль

митця як носія суспільного й духовного досвіду. Важливим є також формування почуття естетичної насолоди від читання, уміння співпереживати героям та оцінювати художні явища з позиції власного культурного розвитку.

Підсумовуючи, можна зазначити, що представлення творчості Лесі Українки в шкільній програмі є всебічно продуманим і методично виваженим. Воно забезпечує поступовий перехід від емоційно-чуттєвого сприйняття до глибокого аналітичного осмислення, створюючи умови для формування зрілого читача, здатного до критичного мислення та культурної рефлексії. Її тексти, інтегровані в освітній процес, стають інструментом розвитку духовності, інтелекту, національної свідомості та загальної гуманітарної культури учнів. Саме тому творчість Лесі Українки зберігає стійке значення не лише як літературна класика, а й як джерело ціннісного й світоглядного формування молодого покоління [41, с. 206].

3.2. Біблійно-єврейські архетипи в драмі Лесі Українки «Одержима»

І. Франко назвав драму «Одержима» «чудовим драматичним етюдом», тим самим визнавши талант Лесі Українки як драматургині – талант, якого раніше він у ній не помічав.

Твір було створено в Мінську 18 січня 1901 року за одну ніч, коли Леся Українка сиділа біля ліжка смертельно хворого Сергія Мержинського, свого близького друга. Болісне й передчасне згасання коханої, духовно спорідненої людини, покинутої своїми соратниками, породило в уяві письменниці символічний образ Христа в хвилини його найтяжчих страждань – у Гетсиманському саду та під час Розп'яття.

«Одержима» – лише один із понад п'ятдесяти «біблійних» творів Лесі Українки. Кожен із них є самостійним художнім явищем, але разом вони творять цілісну картину світогляду поетеси. Звертаючись до біблійних сюжетів, Леся Українка пов'язувала їх із гострими проблемами свого часу – національними, етико-філософськими, духовними. У центрі її уваги стоїть особистість, яка

активно шукає свій шлях у духовній порожнечі. Це образ морального максималізму, високої жертвності духу й тіла, що проявляється у різних формах – від відкритого протесту до тихого подвигу щоденного несення власного хреста. Але приймати й нести цей хрест людина має усвідомлено [38].

Твір відкривається розлогою ремаркою, у романтичному стилі змальовуючи екзотичний краєвид: «Берег над озером Гадаринським», а Міріам, «одержима духом», у глибокій тузі блукає серед каміння біля води.

Месія постає як типовий романтичний герой – глибоко самотній. Він не серед людей, «що хмарою вкрили далекий берег». Міріам підіймається на вершину скелі й дивиться не на людей, а в безмежжя пустелі, де вдалині бачить постать – це Месія. Його самотність підкреслюється й у вступному монолозі Міріам:

*Який він самотній, боже правий!
Невже йому не можна допомогти?
Невже він завжди буде самотній?*

З цього монологу постає образ незвичайної, видатної людини, справжнього романтичного героя. Адже саме він «нагодував натовп, утішив і тіла, і душі, подарував спокій усім, тоді як сам у цій пустелі випасає безліч отар власних думок...» Завдяки його проповіді «припиняться війни й чвари, зникнуть смерть і хвороби, на землі запанують мир і людське щастя...» Він постає як напівбожество (Месія – у юдейській та християнській традиціях посланець Бога, що має прийти задля порятунку людства від зла), і саме тому, подібно до напівбога, відчужений від людей. Трагізм становища Месії серцем збагнула Міріам:

*... О, яка ж то кара
Месією, що світ рятує, бути!
Всім дати щастя і нещасним бути,
нещасним, так, бо вічно самотнім.
Хто міг би врятувати його самого
від самотини, від страшної слави?*

Отже, маємо характерну для романтизму ситуацію: герой, здатний урятувати світ, і бездіяльний натовп, який приймає його жертву, принесену заради нього ж, тим самим погоджуючись із думкою про неминучість його загибелі [28, с. 54].

Саме тут починає чіткіше проявлятися сутність головного конфлікту, окресленого ще в першій дії та в діалозі Міріам із Месією. Месія самотній – про це переконливо свідчить сповідь Міріам. І водночас це твердження ніби суперечить само собі: адже та ж Міріам згадує, що «...яка юрба йшла за ним, коли він ходив по Галілеї...». Проте це не сподвижники, а, радше, споживачі тих дарів, якими він їх наділяє. Усі прагнули бодай торкнутися його одягу, отримати зцілення чи поживу, і тільки Міріам не сміла цього зробити – бо не мала чого просити: ні лікування, ні хліба. Месія нікому не відмовляв у пораді або підтримці, давав кожному те, чого той потребував.

Самотність Месії поетеса підкреслює ще виразніше. Лише Міріам мислить його думками. Вона гостро переживає його ізольованість, прагне підтримати його, стати поруч не заради вигоди, а з любові й усвідомлення величі його місії. Але чи хоче цього сам Месія? Чи бажає, аби хтось розділив його духовну висоту й відчуженість? З'ясувалося, що він навіть не припускає такої можливості. Коли ж пропонує Міріам омріяний усіма спокій, вона нагадує йому: «Але ти, учителю, покинув той спокій, що був у тебе в тихім Назареті». На що чує презирливе: «Ти дорівнятись хочеш?..»

У другій дії Леся Українка демонструє байдужість дванадцяти «учеників» до долі свого учителя. Навіть найвідданіші з них не є його духовними соратниками, людьми, які б поділяли його ідеї. Вони навіть не намагаються збагнути його цілі. Їх цілком задовольняє пасивність і беззастережна покора. Вони звикли підкорятися і далекі від думки стати поруч із ним у боротьбі. У багатьох епізодах авторка наголошує: сліпа покора завжди породжує байдужість [43, с. 19].

Уся третя дія – це пристрасний монолог Міріам на Голгофі, під хрестом, де розіп'ято Месію. Вона розповідає, що «помер він зраджений землею й небом, як

завжди, самотній». Згадує друзів, які «тричі відрікалися від нього», рідних, які ніколи не бачили в ньому пророка й не розуміли його місії.

Монолог завершується словами про необхідність взаємної любові та відданої дружби: «Де ж ще більше горя, як не могли віддати за друга душу?...» – за друга, а не за пророка чи благодійника. У цьому – символ життєвої позиції Міріам. Її любов і людяність не змогли подолати прірву між нею та Месією. Він так і не захотів побачити в ній друга, здатного зрозуміти велич і значущість його справи.

В «Одержимій» лише Міріам постає внутрішньо вільною, незнаною рабської покірності, з думкою, не скутою жодними межами. Усвідомлюючи велич Месії, його жертвність і служіння людям, вона водночас бачить і його трагедію – глибоку самотність, відірваність від тих, заради кого він жив і працював. Після його смерті вона сама лишається «всім чужа і самотня» [51, с. 84]. Недарма слово «самотній» так часто звучить у її монологі:

*Умер він, зраджений землею й небом,
як завжди, самотній. А тепер
я тут сиджу, як завжди, самотня,
даремні сльози ллю і проклинаю
все те, що він любив, і з кожним словом
все більш надію трачу на рятунок.
І вічно, вічно буду самотня
на цьому і на тому світі. Так,
ніколи не скінчиться темна туга
і вічно буде жаль палити серце.*

У драматичній поемі «Одержима» обидві центральні постаті – Месія та Міріам – постають як глибоко внутрішньо вмотивовані, свідомо жертвні натури. Водночас їхня жертвність має різну етичну й психологічну природу. Для Міріам визначальною є своєрідна форма морального максималізму, спрямованого до абсолютної духовної сутності Месії та, частково, до власного ідеального «я».

Месія ж керується універсалістським покликанням – місією спасіння світу, що виходить за межі міжособистісної любові та індивідуального страждання.

Саме відмінність мотиваційних установок зумовлює принципове неприйняття героями жертв один одного. Ця взаємна етична несумісність перетворюється на драматичний механізм, що прирікає обох на радикальну самотність, яка й становить джерело глибинного трагізму твору. Їхні духовні траєкторії зближуються через страждання, але розходяться у способах його осмислення.

В євангельській традиції, зокрема у Євангелії від Матвія, подано пересторогу нащадкам: «хто візьме меч, той від меча і загине». У поетиці «Одержимої» Лесі Українки ця максима набуває символічного переосмислення: Міріам, піднісши камінь, сама ж і гине від каменя. Отже, трагедія героїні постає як своєрідний апокриф – «Євангеліє від Одержимої», де моральний закон відплати розкривається через психологічну необхідність і художню закономірність [44, с. 30].

Завершуючи розгляд драми «Одержима», важливо врахувати біографічний контекст, що супроводжував її створення й сприйняття. 3 березня 1901 року помер Сергій Мержинський – людина, з якою Леся Українка була пов'язана глибокими інтимними й духовними переживаннями. Виснажена фізично й морально, поетеса переживала стан екзистенційної спустошеності: світ без нього уявлявся їй порожнім і позбавленим сенсу. Повернення до Києва видавалося неможливим, тож вона вирушила до Ольги Кобилянської на Буковину, «зелену й цілющу», де поступово знаходила душевну рівновагу.

Однак думки про померлого друга не відпускали її. Саме тому 7 червня 1901 року з'являється цикл ліричних творів – «Уста говорять...», «Ти не хотів мене взяти...», «Квіток, квіток, як можна більше квітів...». У цих текстах сконцентровано граничну емоційну напругу: вони фіксують біль свіжої втрати, є своєрідним поетичним продовженням тієї особистої трагедії, яка стала тлом для глибокої драматичної естетики «Одержимої».

3.3. Вивчення драми «Одержима» Лесі Українки на біблійну і ранньохристиянську тематику в 10 класі

Вивчення драматургії Лесі Українки у старшій школі посідає важливе місце в загальній системі формування гуманітарної компетентності учнів, оскільки творчість письменниці поєднує глибину світоглядних узагальнень, художню довершеність та філософсько-етичний вимір, актуальний для сучасного молодого читача. Драма «Одержима», написана у січні 1901 року, є одним із найскладніших текстів Лесі Українки, адже ґрунтується на біблійних мотивах та ранньохристиянській духовній проблематиці, розкриває екзистенційні питання самопожертви, віри, любові та свободи. Вивчення цього твору в 10 класі потребує методики, що синтезує літературознавчий аналіз, культурологічний контекст та психологічне осмислення образів, оскільки його зміст виходить за межі стандартного релігійного або історичного коментаря й вводить учнів у складну площину духовних, філософських і моральних колізій. Конспект уроку можемо розглянути в додатку В.

Постать Міріам, центральної персонажки драми, увиразнює ті суперечності, які можуть стати важливими для переосмислення старшокласниками власного ставлення до любові, внутрішньої свободи, жертвності й віри. Сюжет твору розгортається на тлі подій, безпосередньо пов'язаних із євангельською історією Страстей Христових, проте Леся Українка не створює традиційної релігійної містерії, а вибудовує психологічну драму зі складною символікою й новим трактуванням біблійної традиції. «Одержима» є унікальним текстом, що поєднує неоромантичну естетику, філософську алегоричність і внутрішньо зосереджену драматичну дію, тому робота з твором відкриває широкі можливості для формування критичного та асоціативного мислення учнів, розвитку їх здатності до інтерпретації художнього образу в різних культурних площинах.

Одним із ключових завдань під час вивчення драми є формування в учнів розуміння специфіки художньої модифікації біблійного матеріалу. Письменниця не претендує на відтворення історичної або богословської точності, натомість

розгортає власне бачення духовної драми особистості, яка стоїть на межі віри й зневіри, любові й ненависті, надлюдської відданості й внутрішньої боротьби. Образи та ситуації, запозичені зі Святого Письма, у Лесі Українки набувають нового змісту, підпорядковуються проблематиці свободи індивідуального вибору та відповідальності перед собою і світом. Тому важливим методичним аспектом є ознайомлення учнів із поняттям інтертекстуальності, зі способом трансформації біблійного першоджерела в авторську концепцію, що сприяє глибшому усвідомленню художніх механізмів створення драми.

Психологічний вимір тексту становить окремий рівень аналізу. Міріам є «одержимою» не в буквальному, релігійному сенсі, а передусім у метафоричному: її одержимість зумовлена абсолютністю почуттів, неможливістю полишити межу власного болю й любові. Цей внутрішній конфлікт – між людським, земним коханням і духовним, всевибачливим ідеалом – дозволяє учням осмислити складні психологічні стани, пов'язані з травмою, самотністю, відчуттям непотрібності й водночас невідступною вірністю. Розгляд цих аспектів у навчальному процесі сприяє розвитку емоційно-ціннісної сфери старшокласників, умінню аналізувати почуття та мотиви персонажів, формує здатність до емпатії та розуміння метафоричних форм вираження внутрішнього світу.

Не менш важливим є культурологічний контекст твору. Рання християнська культура, з її акцентом на жертвовності, духовному очищенні та пророчій місії окремої особистості, підводить учнів до розуміння ролі духовних традицій у формуванні європейської культури. Драма Лесі Українки демонструє, як біблійні сюжети можуть ставати матеріалом для сучасного переосмислення, як вони здатні висвітлювати проблеми, що залишаються актуальними в будь-яку епоху. Вивчення твору у 10 класі дає змогу інтегрувати літературознавчий аналіз з елементами релігієзнавчої, культурологічної та етичної освіти, що відповідає сучасним принципам компетентнісного навчання.

Структура драми, побудована на діалогах та емоційно насичених монологіях, відкриває можливості для розвитку вмінь інтерпретувати

драматичний текст. Учні мають змогу працювати з підтекстом, інтонаційно-смысловими паузами, символічними деталями, що формує їх здатність розуміти драматургічні засоби виразності. Особливу увагу доцільно приділяти аналізу взаємодії персонажів, зокрема Міріам та Месії, яка не є прямим переосмисленням біблійного образу Ісуса Христа, а радше трактується як зустріч двох світів – абсолютної любові та абсолютної відданості. Учні можуть простежити, як Леся Українка переосмислює традиційну структуру євангельської оповіді, підкреслюючи психологічні й філософські акценти.

Важливим аспектом є робота зі стилем твору. Для старшокласників варто звернути увагу на його поетичну організацію, ритміку фрази, використання біблійної лексики та символічних образів. Аналіз мовлення персонажів допомагає зрозуміти, як за допомогою художнього слова створюється відчуття сакральності, трагічної напруги, пророчого передчуття. Учні повинні усвідомити, що мова у драмі має не лише комунікативну, а й глибоку емоційну та філософську функцію.

Окремої уваги потребує методика роботи над питанням конфлікту в драмі, оскільки він не є традиційним соціальним чи побутовим. Конфлікт у «Одержимій» – це насамперед зіткнення внутрішніх світів, боротьба між людським і надлюдським, між абсолютною вірою та особистісним болем. Учні мають можливість побачити, як у драмі відбувається трансформація конфлікту з зовнішньої площини у внутрішню, психологічну, що дає змогу глибше зрозуміти природу драматичного твору та його відмінність від епічних чи лірико-епічних жанрів.

Сюжетна структура драми, яка охоплює досить короткий проміжок часу, але розгортає широке емоційне й філософське поле, є корисним матеріалом для ознайомлення учнів із принципами неоромантичної драматургії. Леся Українка наголошує на інтенсивності почуттів, а не на дії, на внутрішньому переживанні, а не на зовнішньому розвитку подій. Такий підхід дозволяє учням розвивати вміння оцінювати емоційну насиченість художньої ситуації, розуміти символічну природу дії.

Інтерактивні методи, зокрема проведення евристичних бесід, дискусій, інтерпретаційних групових аналізів, читання уривків ролями, сприяють кращому засвоєнню змісту твору. Важливим дидактичним прийомом є порівняння драми «Одержима» з іншими творами Лесі Українки на біблійну тематику, зокрема «На полі крові» або «Йоганна, жінка Хусова». Це дає учням можливість усвідомити, що біблійні мотиви для письменниці були не шляхом до створення релігійних текстів, а способом осмислення людської душі в ситуації морального вибору.

Необхідним елементом вивчення твору є і проблемне обговорення питання віри та сумніву в контексті раннього християнства. Драма порушує складні питання: чи можливе повне самозречення, чи має особистість право на особистий біль у зіткненні з вищим покликанням, чи може любов стати джерелом не лише радості, а й трагедії. Обговорення цих питань на уроці сприяє розвитку формально-логічного й етичного мислення, здатності аргументувати власну позицію, формує внутрішню культуру дискусії.

Підсумовуючи, можна зазначити, що вивчення драми «Одержима» в 10 класі є важливим етапом у формуванні в учнів комплексного підходу до аналізу художнього твору. Текст Лесі Українки дозволяє поєднати літературознавчий, культурологічний, релігієзнавчий та психологічний аспекти навчання, розвиває здатність до інтерпретації, критичного мислення й емоційної рефлексії. Залучення старшокласників до глибокого аналізу цього твору сприяє не лише засвоєнню літературного матеріалу, а й формуванню цілісного світогляду, здатності усвідомлювати складність духовного життя людини, що є одним із головних завдань гуманітарної освіти.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволяє узагальнити комплексне бачення християнської проблематики у драматургії Лесі Українки, визначити її місце в українській літературній традиції та окреслити методичні засади вивчення творів письменниці в шкільному курсі. Аналіз трьох взаємопов'язаних аспектів – літературознавчого, культурно-історичного й методичного – засвідчує, що творчість Лесі Українки становить унікальний феномен, у якому християнські мотиви поєднані з глибокими філософськими, етичними та культурними смислами й набувають нового художнього змісту.

Передусім з'ясовано, що християнська тематика має тривалу традицію в українській літературі – від середньовіччя до сучасності. На різних етапах розвитку літературного процесу біблійні мотиви виконували різні функції: освітню, морально-дидактичну, філософську, соціально-критичну, національно-консолідаційну. У добу ХІХ – початку ХХ століття, коли формувався модерний український літературний дискурс, християнські образи стали важливим інструментом художнього переосмислення реальних суспільних суперечностей, людських страждань, проблеми національної свободи та духовної ідентичності. У творчості Тараса Шевченка, Івана Франка, Пантелеймона Куліша, письменників-шістдесятників і французьких та німецьких символістів релігійна проблематика слугувала основою для роздумів про моральний вибір, людську гідність, відповідальність перед народом і Богом.

У цьому широкому контексті творчість Лесі Українки набуває особливої ваги. Вона не продовжує традицію прямого наслідування біблійних сюжетів, а здійснює глибоке філософсько-поетичне переосмислення християнства, розглядаючи його не як статичну догму, а як живий духовний досвід людини, що вступає в конфлікт із суспільними нормами, історичними обставинами та власними сумнівами. Леся Українка створює нову модель релігійного дискурсу, де центральними є не канонічні образи, а психологічні та моральні колізії, що

виникають на перетині віри й розуму, свободи й покори, любові й зради, служіння й особистого болю.

Одним із важливих висновків дослідження є визначення того, що релігійна символіка в драматургії письменниці має глибокий підтекст і виконує декілька ключових функцій. По-перше, вона надає творам універсального характеру, піднімаючи конкретні сюжетні ситуації до рівня загальнолюдських проблем. По-друге, символіка дозволяє авторці створити багат шаровість художнього тексту, в якому філософські ідеї виражені через чуттєві образи. По-третє, релігійні образи та алюзії формують у драматургії Лесі Українки своєрідний ключ до розуміння внутрішнього світу героїв: їхніх жертв, пошуків істини, моральних випробувань. Особливо помітною є трансформація образів Ісуса Христа, Марії, пророків, апостолів, які набувають в інтерпретації Лесі Українки індивідуальних психологічних характеристик і втрачають суто канонічні риси.

У другому розділі роботи простежено, що християнська проблематика у драматургії Лесі Українки представлена насамперед через конфлікт віри та розуму, який виступає фундаментальною структурною основою її творів. Письменниця художньо досліджує діалектику духовного вибору особистості: між ідеалом і практикою, між моральним законом і суспільним компромісом, між людською пристрастю і служінням високій ідеї. Герої її драм є носіями інтелектуального пошуку: вони сумніваються, заперечують, сперечаються з усталеними нормами, але водночас прагнуть істини, чистоти, духовної єдності. У таких творах, як «Одержима», «На полі крові», «В катакомбах», «Руфін і Прісцилла» та ін., конфлікт віри та розуму набуває екзистенційного виміру, де людина мусить обрати між власною правдою та чужими очікуваннями, між внутрішнім голосом і зовнішнім авторитетом.

Особливе місце займає драма «Одержима», яка стала одним із ключових творів релігійного циклу письменниці. У ній Леся Українка через біблійний контекст порушує питання страждання як шляху до істини, жертвовної любові, людської самотності перед Богом і світом. Образ Міріам, її внутрішній розлад, боротьба між пристрастю і вірою, відданість та неприйняття духовної істини –

усе це створює складну психологічну модель релігійного досвіду. Виявлено, що в цьому творі релігійна символіка не слугує ілюстрацією Євангелія, а стає засобом глибокого переосмислення природи духовної любові, свободи, жертвності й трагізму людського існування.

У ході дослідження підтверджено, що драматургія Лесі Українки не входить у протиріччя з християнською традицією, але й не вторить їй. У ній віра та розум стають двома формами осягнення світу, які можуть конфліктувати, але жодна з них не є остаточною. Інтелект героя постає не як заперечення віри, а як пошук істини у межах власного духовного досвіду. Віра ж – не як сліпа покора, а як глибока внутрішня переконаність, що не відкидає критичного мислення.

У роботі також проаналізовано інтерпретацію біблійних сюжетів, підхід Лесі Українки до оновлення канонічних образів, а також способи, якими вона надає біблійним мотивам сучасного звучання. Письменниця переносить дії у давні часи, але наділяє героїв рисами людей своєї доби: нервовістю, сумнівами, прагненням свободи, власної істини. Такий підхід дозволяє їй трансформувати статичні, традиційні символи у динамічні, психологічно наповнені образи, здатні передавати багатство людських переживань.

Для вивчення творчості Лесі Українки у шкільному курсі української літератури надзвичайно важливим є врахування складності та багатовимірності її творів. Сучасні навчальні програми містять низку творів письменниці, однак опора на релігійну та філософську тематику вимагає більш глибокого занурення у світоглядні, культурно-історичні й психологічні контексти. Важливо, що вивчення драматургії Лесі Українки у школі має сприяти не лише опануванню літературних понять і фактів, а й розвитку критичного мислення, етичних суджень, здатності учнів аналізувати моральні конфлікти та бачити актуальність давніх сюжетів у сучасному житті.

Узагальнюючи проведений аналіз, можна виокремити такі ключові висновки:

1. Християнська тематика в українській літературі становить глибоку традицію, що формувалася протягом віків і стала основою для розвитку морально-філософського, культурного та естетичного мислення нації.

2. Леся Українка створила нову модель художнього переосмислення біблійних сюжетів, поєднавши духовні мотиви із соціальними, філософськими, національними й психологічними проблемами свого часу.

3. Релігійна символіка у її драматургії є багатозначною, інтелектуальною та глибоко філософською, вона формує внутрішній драматизм творів, окреслює моральний вибір героїв, піднімає сюжетні ситуації до універсального рівня.

4. Конфлікт віри та розуму – ключовий структурний елемент драм Лесі Українки, що відображає її інтелектуальний зв'язок із філософією європейського модернізму і водночас з українською традицією духовної літератури.

5. Драма «Одержима» є одним із найглибших творів письменниці, у якому християнська проблематика переплітається з екзистенційною, психологічною й етичною, створюючи неперевершений зразок модерної релігійної драми.

6. Методика вивчення драматургії Лесі Українки в школі має ґрунтуватися на поєднанні літературознавчого, культурологічного та духовно-етичного підходів, що дозволяє учням осмислювати твір не лише як художній факт, а як модель духовних пошуків людини.

З огляду на проведені дослідження можна стверджувати, що християнська проблематика в драматургії Лесі Українки є невід'ємною складовою її художнього мислення, засобом філософського осмислення сутності людського буття і водночас – інструментом пізнання історичної долі українського народу. У її творах відображено синтез християнських ідей, модерністських філософських концепцій, національної символіки та глибокого психологізму. Вивчення цієї проблематики у шкільному курсі літератури сприяє формуванню духовно зрілої, критично мислячої, гуманістично орієнтованої особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Агеєва В.П. Поетеса зламу століть. Творчість Лесі Українки в постмодерній інтерпретації: монографія. 2-ге вид., стереотип. Київ: Либідь, 2000. 264 с.
2. Антофійчук В. І. Християнські ідеї та образи в творчості Лесі Українки: навч. Посібник. Чернівці: Рута, 2002. 72 с.
3. Антофійчук В. Християнський контекст творчості Лесі Українки. *Народознавчі Зошити*. 2009. № 1-2. С. 225–229.
4. Антофійчук В. Християнський контекст творчості Лесі Українки. *Народознавчі зошити*. 2009. № 1–2. С. 225–229.
5. Банацька Н. А. Християнські мотиви та образи в драматургії Лесі Українки (морально-ціннісні аспекти): дис. ... канд. філол. наук: 10.01.01. Київ, 2000. 195 с.
6. Баран Г. В. Біблійна фразеологія та цитування в українській віршованій та ритмізованій молитві ХХ ст. *Наукові записки Держ. ун-ту ім. М. В. Гоголя. Філологічні науки*. Ніжин, 2011. Кн. 1. С. 31-35. URL: http://www.irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=Nzfn_2011_1_9
7. Бардукова Г. О. Фразеологічні інновації біблійного походження в сучасній українській мові. *Науковий вісник Чернівецького університету: Романослов'янський дискурс: зб. наук. праць*. Чернівці: ЧНУ, 2013. № 659. С. 87-89.
8. Бетко І. Драматична поема «Одержима»: проблема морального максималізму. *Дивослово*. 1995. № 2. С. 19–21.
9. Бичко А. Леся Українка: Світоглядно-філософський погляд. Київ : Український центр духовної культури, 2000. 176 с.
10. Бурдіна Г. Вплив Біблії та конфесійного стилю на збагачення української лексики й фразеології. *Сучасна українська богословська термінологія : від історичних традицій до нових концепцій : матеріали Всеукраїнської наукової конференції*. Львів: Вид-во Львів. Богослов. Акад., 1998. С. 258–265.

11. Волкова І. В. Стилістичні можливості релігійної лексики. *Modern research in world science*. 2022. С. 870-840.
12. Гаджилова Г. Проблематика раннього християнства у драмі Лесі Українки: становлення тексту в русі авторських художніх рішень. Київ: Академперіодика, 2018. 221 с.
13. Голомб Л. Символіка Старого заповіту в творчій самосвідомості Лесі Українки як митця. *Леся Українка і національна ідея: Зб. наук. праць, К., 1997*. С. 44–54.
14. Горбач О. Українська народна релігійно-християнська термінологія й лексика. Праці Наукового Конгресу у тисячоліття Хрещення Руси-України. *Збірник мовознавчої комісії. Мюнхен, 1988*. Том 1. С. 99–146.
15. Гуменюк В. Шлях до «Одержимої». Творче становлення Лесі Українки-драматурга: Монографія. Сімферополь: Таврія, 2002. 232 с.
16. Гундорова Т. Леся Українка: християнство-екзистенціалізм-фемінізм. *Слово і час*. 1996. № 8/9. С. 19-28.
17. Дзюба І. У світі думки Лесі Українки. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту Лесі Українки, 2006. 44 с.
18. Жванія Л. В. Біблійний код драматичної поеми Лесі Українки «На полі крові». *Академічні студії. Серія «Гуманітарні науки», (1), 11-17*. 2024. <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2024.1.2>
19. Жила Т. Лексичні особливості текстів релігійної періодики. *Філологічний часопис*. Черкаси, 2018. № 1. С. 43-50.
20. Жулинський М. Традиція і проблема ідейно-естетичних пошуків в українській літературі кінця ХІХ – початку ХХ століття. *Записки наук. товариства імені Т. Шевченка. Праці філолог. секції*. Львів, 1992. С.141-153.
21. Забужко О. Notre Dame d'Ukraine: Українка в конфлікті міфологій. О. Забужко. 3-тє вид., випр. К.: Факт, 2007. 640 с.
22. Заїка О. Творче переосмислення біблійних сюжетів, образів як особливість поетики Лесі Українки. *Роль християнства в утвердженні освіти, науки та*

мистецтва: історія, уроки, перспективи: Науковий збірник, Рівне 2000, с. 194-198.

23. Заїка Т. Українська література кінця XIX–початку XX століття в контексті західноєвропейської модерної культурної парадигми, Дис. ... канд. філос. н.: 26.00.01 – теорія та історія культури (філософські науки), Київ 2015.

24. Зборовська Н. Моя Леся Українка: Есей. Тернопіль: Джура, 2002. 228 с.

25. Іваннікова Л. Біблійні символи в українському фольклорі: Єрусалим, Голгофа, благодатний вогонь. *Міфологія і фольклор*. 2012. № 2–3. С. 5–15.

26. Ковальчук Є. Наукова конференція як форма музейної комунікації. *Олена Пчілка, Леся Українка і родина Косачів в історії української та світової культури: наук. зб.: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., присвяченої 170-річчю від дня народження Олени Пчілки та 70-річчю з часу створення Колодяжен. літ.-мемор. музею Лесі Українки*. Луцьк, с. Колодяжне, 25-26 черв. 2019 р. Волин. облрада та ін. Луцьк, 2019. 126 с.

27. Кодак М. Долаючи драматизм життя: наукові роздуми над творчістю Лесі Українки. М. П. Кодак; [упорядкув. Л. С. Кодак; передм. Л. З. Мороз]. Луцьк: ПВД «Твердиня», 2016. 88 с.

28. Коротеєва А. Феномен постаті Лесі Українки: культурологічний підхід : *«Культурні та мистецькі студії XXI століття: науково-практичне партнерство»*, 9 лист. 2023. матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції. Київ: НАКККіМ. 2023. С. 54-55.

29. Кочерга С. Культурософія Лесі Українки. Семіотичний аналіз текстів: монографія. Луцьк: Твердиня, 2010. 656 с.

30. Кузьма О. Творчість Лесі Українки в літературному дискурсі XXI століття. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Філологія*. 2021. Вип. 1(45). С. 542-548.

31. Леся Українка: звична й незнана, Музей Максима Рильського, <https://vuv.youtube.com/watch?v=8dN2DTIxxoA&t=4760s>

32. Колошук Н.Г. Інтелектуальний конфлікт у драматургічній поетиці Лесі Українки. *Леся Українка і сучасність: (До 130-річчя від дня народження Лесі*

- Українки): Зб.наук.праць. Луцьк: Вид-во «Волинська обласна друкарня», 2003. С. 149-158.
33. Кузьма О. Художнє втілення філософії екзистенціалізму в драматичній поемі Лесі Українки «Одержима». *Дивослово*. 2010. № 2. С. 25-29.
34. Масенко Л. У вавілонському полоні: Теми національної та соціальної неволі у драматургії Лесі Українки. *Українська мова та література*. 2000. Ч. 26-27. С. 2–55.
35. Мержвинський В. В. До питання про художність біблійних власних назв у драматургії Лесі Українки. *Культура народів Причорномор'я*. 2004. № 56, Т. 2. С. 106-111.
36. Мірошниченко Л. Над рукописами Лесі Українки: Нариси з психології творчості та текстології. Київ, 2001. 263 с.
37. Мніх Р. Концепт Mens Sana у творчості Лесі Українки (драматична поема «Одержима»). *Roczniki Humanistyczne*. 2018. Т. LXVI, zeszyt 7 DOI: <http://dx.doi.org/10.18290/rh.2018.66.7-2>
38. Набитович І. Українські проєкції мотивів Єгипетської та Вавілонської неволі у драмах Лесі Українки. *Roczniki humanistyczne*. Tom LXVI, zeszyt 7. 2018. DOI: <http://dx.doi.org/10.18290/rh.2018.66.7-3>
39. Наконечна Г. *Українська богословська термінологія: характеристика системи. Християнство й українська мова: матеріали наукової конференції, Київ, 5-6 жовтня 2000 р.* Львів, 2000. С. 79-92.
40. Ніковський А. Сюжети та діалектика драматичних позицій у творах Лесі Українки. *VITA NOVA. Книга II. Хроніка-2000*. 2 (100). Київ, 2015. С. 81-97.
41. Онуфрієнко О. Віхи життєтворчості Лесі Українки в контексті наукової біографії модерного автора на межі століть. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Філологія*. 2016. Вип. 2(36). С. 205-209.
42. Онуфрієнко. О. Творча та життєва біографія Лесі українки в культурній спадщині до питання методики її збереження та популяризації. *Культурна спадщина України: сталий розвиток і національна безпека: матеріали*

Міжнародної науково-практичної конференції. Том 1. 20 квітня 2017 р., Київ, 2017. С. 72-77.

43. Поліщук Я. Три смерті – три вічності (пошуки сенсу життя в драматичній поемі Лесі Українки «Одержима»). *Слово і час*. 2001. № 6. С. 11–21.

44. Приліпко І. Конфлікт «Свій – Чужий» у драматургії Лесі Українки: етнонаціональний та світоглядний аспекти. *Слово і Час*. 2021. № 1 (715). С. 22—38.

45. Романов С. Драматизація риторичних стратегій у драматичних поемах Лесі Українки. Сергій Романов. *Слово і час*. 2010. №8. С. 72-77.

46. Скаб М. В. Фразеологізми з релігійним компонентом в українських словниках. *Українська лексикографія в загальнослов'янському контексті: теорія, практика, типологія : матеріали Міжнар. наук. конф., присв. Пам'яті відомого укр. мовознавця, проф. Л. Г. Скрипник*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011. С. 107–114.

47. Скупейко Л. Текст автора як екзистенціал страждання (Драматична поема Лесі Українки «Одержима»). *Слово і час*. 2001. № 11. С. 32–43.

48. Скупейко Л. Леся Українка й (анти) християнство (полемічні зауваги). *Біблія і культура*. 2008. Вип. 10. С. 59-64.

49. Сологуб Н. М. Біблійні образи в етнологічному аспекті. *Біблія і культура*. Чернівці, 2000. Вип. I. С. 179-182.

50. Тхорук Р. До питання інтертексту «Одержимої» Лесі Українки. *Український модернізм зі столітньої відстані. Актуальні проблеми сучасної філології. Літературознавство: Зб. наук. праць*. Рівне, 2001. Вип. X, спеціальний. С. 77-90.

51. Українка Леся. Повне академічне зібрання творів у 14 томах. Т. 1. Луцьк: ВНУ ім. Лесі Українки, 2021. 512 с.

52. Українка Леся. Повне академічне зібрання творів у 14 томах. Т. 3. Луцьк: ВНУ ім. Лесі Українки, 2021. 656 с.

53. Українка Леся. Повне академічне зібрання творів у 14 томах. Т.13. Луцьк: ВНУ ім. Лесі Українки, 2021. 616 с.

54. Українка Леся, Шевчук С., Забужко О. Апокриф. Вибране. Чотири розмови про Лесю Українку. Київ : Видавничий дім «Комора», 2020
55. Українка Леся. Повне академічне зібрання творів у 14 томах. Т. 2. Луцьк: ВНУ ім. Лесі Українки, 2021. 600 с.
56. Українка Л. Апокриф: вибране. Леся Українка. Чотири розмови про Лесю Українку. Святослав Шевчук, Оксана Забужко. Київ: Комора, 2020. 627 с.
57. Українська література. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 10–11 класів (профільний рівень): Наказ МОН України від 23.10.2017 № 1407 [Електронний ресурс]. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalniprogrami/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>
58. Ципердюк О. Д. Взаємодія розмовного й релігійного стилів у християнській проповіді. *Південний архів (філологічні науки)*. 2018. № 76. С. 27–32.
59. Ципердюк О. Д. Вивчення релігійного стилю сучасної української літературної мови: методичний аспект. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича: збірник наукових праць*. наук. ред. Бунчук Б. І. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2010. Вип. 506-508. Слов'янська філологія. С. 293-302.
60. Шморгун О. Гуманістичні виміри свободи в екзистенційній драматургії Лесі Українки та Ж.-П. Сартра. *Слово і час*. 2010. № 2. С. 41-53.
61. Яструбецька Г. «Одержима» Лесі Українки крізь призму теорії експресіонізму. *Слово і час*. 2011. №4. С. 20-27.

ДОДАТКИ

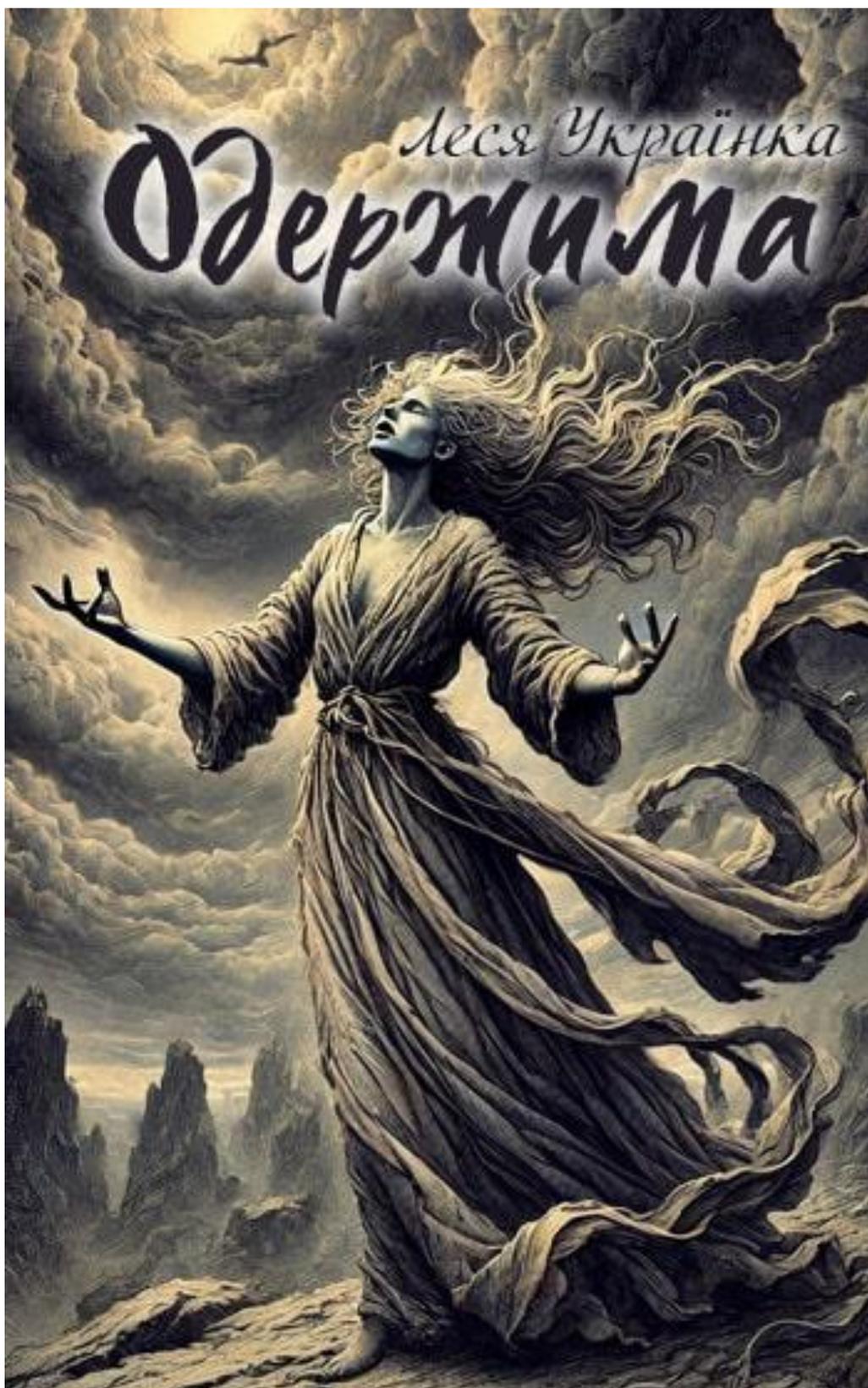
Додаток А

Леся Українка (Лариса Петрівна Косач-Квітка)

25 лютого 1871 – 1 серпня 1913

Додаток Б

Одержима (Леся Українка) (1901)

Тема: Драматична поема «Одержима», її біблійна основа. Утвердження високої одержимості духу ліричної героїні в особі Міріам.

Мета:

- засвоїти поняття «драматургія», «поема», «драматична поема»;
- ознайомити учнів з драматичною спадщиною видатної української письменниці Лесі Українки;
- проаналізувати драматичну поему «Одержима»;
- розкрити зумовленість еволюції Лесі Українки в жанрі віршованої драматургії;
- спрямувати учнів на сприйняття поеми в єдності змісту й форми;
- розвивати в учнів поетичне сприйняття світу, навички аналізу творів;
- виховувати естетичний смак, прищеплювати любов до віршованих творів.

Обладнання: портрети Лесі Українки, Сергія Мержинського, фотографії повного чорнового варіанту твору, текст поеми «Одержима», роздатковий матеріал, відеофрагменти.

Тип уроку: комбінований

Л у к а ш ...я тебе занапастив...

М а в к а Ні, милий, ти душу дав мені,
як гострий ніж дає вербовій тихій гілці голос.

Л. Українка «Лісова пісня»

Хід уроку

I. Організаційна частина

1. Привітання з учнями.

Слово вчителя: На першому занятті під час знайомства з біографію поетеси та її поетичним доробком, ви згадували про таку постать, яка відіграла неабияку роль в становленні Лесі Українки як сильної, вольової, незламної жінки, як Сергій Мержинський. Нагадайте, будь ласка, що ви пам'ятаєте з приводу цього?

II. Актуалізація опорних знань

1. Літературний диктант

- Назвіть поезії Лесі Українки, які можна віднести до пейзажної лірики? («Хвиля», «Стояла я і слухала весну...»)
- Назвіть провідні мотиви інтимної лірики поетеси. (Невмирущість справжнього кохання, віра в силу цього почуття, безмежність цього почуття)
- Які образи найчастіше зустрічаються в інтимній та пейзажній ліриці? (образ повені, образ хвиль, образ витонченої природи, образ бурі, образ безмежного кохання)
- За допомогою яких літературних прийомів Леся Українка підсилює психологічну атмосферу в поезіях? (анафора, епіфора, алітерація, асонанс)
- Якими постають ліричні герої в інтимній ліриці поетеси?
- Пригадайте, які збірки складають творчий доробок письменниці? («На крилах пісень», «Відгуки», «Думи і мрії»).

2. Перевірка домашнього завдання (аналіз вірша на вибір з пейзажної лірики Лесі Українки)

III. Мотивація навчання

1. Повідомлення теми і мети уроку

IV. Вивчення нового матеріалу

1. Слово вчителя: Леся Українка «силою свого генія... створила надзвичайно своєрідну

поему, піднесла її на небувалу в історії світової літератури височінь»(Б. Мельничук). Творчість Лесі Українки – якісно новий етап у розвитку української драматургії.

А зараз давайте пригадаємо, що ж таке драматична поема та назовемо основні її ознаки.

Драматична поема – це жанр, що поєднує прикмети драматургії і поезії, це віршована п'єса, яка синтезує драматичний та ліричний, а також епічний способи відображення дійсності.

Особливі ознаки драматичної поеми:

- в її основі переважно психологічний конфлікт, конфлікт ідей, поглядів;

- тяжіння до філософської узагальненості, поетичної умовності, символіки, міфологічності;
- ліричність, емоційність, навіяні поетичними прологами, посвятами, ремарками, монологами;
- білий п'ятистопний ямб, який дає змогу розмовляти в емоційно піднесеному тоні.

2. Історична вставка

У червні 1897 року Леся Українка прибула до Ялти, де зняла в новій частині міста, в Чукурларі, помешкання на дачі Ліщинського. Там відбулося знайомство поетеси з білорусом Сергієм Костянтиновичем Мержинським. Позналилися вони за рекомендацією Павла Тучапського, редактора «Рабочей газеты», видання якої мало налагодитися в Києві за рішенням місцевої влади.

Молодих людей єднала висока духовність і прагнення віддати себе до останку справі визволення народу від свавілля влади і національного гноблення. У молодому чоловікові, одержимому служінню народу, поетеса побачила вогнів «зненацька проміння ясне», які запалювали «люди робочі». Сергій Костянтинович щиро прагнув прислужитися Лесі Українці у постановці її драми «Троянда». Поетеса розцінила поривання товариша, як дбання про розповсюдження її слави.

Дружба Лесі Українки зі Мержинським переросла в сердечну приязнь.

Дорогою до Петербургу, до сестри Ольги, Леся Українка заїхала до свого друга, який мешкав у Мінську. Сергій Костянтинович тоді подарував їй репродукцію мадонни Рафаеля, написавши «На добрую память о вместе проведенном времени 6 – 9/ II 1900 г. С.Мержинский». Цікаво, що той образ завжди супроводжував поетесу, де б вона не жила.

Біля ліжка хворого у стані крайнього напруження за одну ніч була написана драма «Одержима», що отримала високе визнання. Відтепер драматична напруга стане характерною рисою письма Л. Українки. Кожного персонажа поетеса наділятиме скарбом, який сама отримала через страждання: болем, звитягою, незламним прагненням свободи.

3. Слово вчителя: Отже, сьогодні ми поговоримо з вами про драматичну поему Леся Українки «Одержима».

«Одержима», написана за одну ніч 18 січня 1901 року в Мінську біля ліжка помираючого Сергія Мержинського, друга і коханого чоловіка Лесі Українки, розпочинає цикл драматичних поем письменниці. Абрам Гозенпуд наголошував, що це була найвизначніша та найтрагічніша подія в житті Лариси Косач: «Для письменниці це була, мабуть, духовно найближча після Драгоманова людина, людина благородної і чистої душі, високої інтелектуальності».

Два місяці, які провела письменниця в Мінську, були найтрагічнішою сторінкою її життя.

Пізніше, в листі до Івана Франка від 13 – 14 січня 1903 р. Леся Українка визнала:

«Признаюсь Вам, – писала вона в листі до Івана Франка 1903 року, – ...я її в таку ніч писала, після якої, певне, буду довго жити, коли вже тоді жива осталась. І навіть писала, не перетравивши туги, а в самому її апогею. Якби мене хто спитав, як я з того всього жива вийшла, то я б теж могла відповісти: «J'en ai fait un drame» («Я з того створила драму»).

Хоч драматична поема була створена за одну ніч, ідею та образи «Одержимої» поетеса виношувала довгий час. Свідчення цьому – поезії «Жертва», «Я бачила, як ти хиливсь додолу...», «То, може, станеться і друге диво...», які були написані у 1900 році, в яких використано той же біблійний сюжет і ті ж образи, що і в «Одержимій».

У драматичній поемі «Одержима» Леся Українка інтерпретує відомий біблійний сюжет – дні вчителювання Ісуса Христа, його розп'яття та воскресіння. Сюжет драми вихоплює чотири важливі біблійні події: сорок днів постування Ісуса Христа у пустелі, де наостанок Диявол його спокушав земною владою і славою, молитву в Гетсиманії та спокусу учнів, розп'яття на Голготі та звістку про воскресіння Месії. Ці події оформлені окремо в чотирьох сценах.

Через релігійні сюжети Леся Українка виразила своє бачення тих чи інших явищ і процесів сучасної їй дійсності, а особисті переживання і відчуття

наповнила філософським змістом, піднісши їх до рівня загальнолюдських, що виводить «Одержиму» за рамки автобіографічного твору. У листах поетеси цього періоду також відтворено її душевний стан під час написання драми, що допомагає зрозуміти думки письменниці, відчуті народження художніх асоціацій та образів.

Вперше надруковано у журналі «Літературно-науковий вісник».

Того ж року «Одержима» була передрукована в збірці Лесі Українки «Відгуки», Чернівці.

В архіві зберігається повний чорновий автограф твору із значними правками та дописками, без дати й без істотних відмін від тексту чистового рукопису. Перший розділ чистового рукопису писаний рукою **Ольги Кобилянської** і має правки Лесі Українки, інші розділи переписані начисто авторкою.

Слово вчителя: Діти, а що на вашу думку означає поняття «одержимість»?

Одержимість – повне і всеохоплююче підкорення розуму людини чому-небудь, якійсь думці чи бажанню. Передбачає наявність пристрасті до когось чи до чогось.

4. Міні-дискусія «Бути одержимим – це добре, чи навпаки?»

5. Композиційна мозаїка (аналіз сюжету твору)

Зміст 4 актів:

У першому акті Міріам доходить висновку про самотність Месії, усвідомлює глибину Його страждань. Їй відкривається те, що не дано побачити натовпу, який сприймає Месію як героя: Учитель – страждалець, який старанно намагається це приховати.

Дія другої яви відбувається вночі в Гетсиманському саду, де Христос проводить ніч у молитві та трагічному передчутті мученицької смерті і куди таємно проникає Міріам. Вона стає свідком страждань, яким не може зарадити, бо розуміє, що Месія не прийме її жертви. Нікого немає поряд із Ним, ті, хто вважає себе Його друзями, спокійно сплять, не передчуваючи біди. Тому Міріам уже проклинає не тільки ворогів Месії, а й Його друзів. Самого моменту зради Леся Українка не зображує, як і не називає імені зрадника та імен апостолів, які своєю

пасивністю та байдужістю сприяли злочину. У стражданні перед Месією відкрився жах самотності, у зраді – приреченості та покинутості.

У третьому акті драми постає картина смерті Месії на Голгофі. Це монолог Міріам, яка знаходиться одна біля розіп'ятого на хресті Месії.

Четвертий акт – смерть Міріам, яка провокує свою загибель, одержима думкою про жертву крові. Смерть героїні наближає її до вічності, єднає з Месією, підводить до усвідомлення сенсу життя.

Отже, Леся Українка накреслює через образи Месії та Міріам такий шлях еволюції духовного в людині: страждання, зрада, смерть, і за допомогою вдалої композиції втілює свій задум.)

Відбуваються події драматичної поеми «Одержима» у Палестині в часи зародження християнства.

Головними героями твору є *Міріам та Месія*.

Міріам – проста грішна, земна жінка, яка самовіддано кохає Месію. Всіма вчинками Міріам керує пристрасть, яка засвідчує силу жіночого чуття. Позбавити Міріам пристрасті означає позбавити її права бути собою. Вона одержима любов'ю до Учителя та ненавистю до ворогів, які зрадили Сина Божого. Міріам зрозуміла всю глибину ницості тих, хто ще вчора називав себе другом і послідовником Месії. Віддана й любляча, вона готова віддати життя за Месією, але не приймає Його вчення – любити всіх. Жінка здатна на самопожертву, веде боротьбу за своє місце серед людей, не кориться лихові, щира, пряма, здатна дивитися смерті у вічі, спроможна до боротьби. Вона – людина надзвичайної сили волі, яка ніколи не стане на шлях компромісу з совістю. Міріам кидає виклик натовпу, який убиває її камінням. І хоча героїня трагічно гине в нерівній боротьбі, морально вона перемагає. Образом Міріам письменниця порушує проблему морального максималізму. Лесина Міріам вбачається символом нерозділеної любові до Христа. Вона також є втіленням людини ХХ століття, яка зазнала болісної кризи віри. В образі Міріам втілено бунт душі, пораненої фарисейством (Лицемірство, зовнішня благочестивість).

Трагедія жінки в тому, що вона залишається самотньою, усім чужою і ніким не визнаною, навіть Месеєю.)

Головна думка твору - Пошук людиною сенсу життя та свого призначення і місця в житті через страждання та випробування.

V. Систематизація та узагальнення вивченого

1. Міні-дискусія «Моя власна думка»

- «Чи можна бути одержимим любов'ю до всіх?»
- Ваше особисте ставлення до головної героїні твору.

VI. Висновки

Драматична поема «Одержима» відкрила новий етап у творчості Лесі Українки. У цьому творі, як правильно відзначив О. Ставицький, «повністю виявилися важливі ознаки всієї подальшої драматургії Лесі Українки: висока напруга пристрасті і філософської думки, могутній духом позитивний герой, безкомпромісне зіткнення двох антагоністичних начал, що ніколи не кінчається примиренням». Леся Українка ствердила яскраву змістом і формою поему, характерну для її драматичної системи. Влучність вислову, стислість форми, гострий напружений діалог, драматизм образів і подій, зосередження уваги на розкритті психології обох протагоністів характеризують «Одержиму» і наступні поеми.

VII. Оцінка роботи учнів на уроці

VIII. Домашнє завдання